

**„Нравится, не нравится –
терпи, моя красавица”**

**Непокарані злочини:
сексуальне насильство
над українськими жінками
російськими окупаційними
військами**

**«Нравится, не нравится –
терпи, моя красавица»**

**Непокарані злочини:
сексуальне насильство
над українськими жінками
російськими окупаційними
військами**

Зміст

Передмова 5

Методологія створення рапорту 7

Свідчення 9

1. Життя напередодні повномасштабного вторгнення Росії на територію України. 24 лютого 2022 року. Початок окупації 11
 - 1.1. Напередодні повномасштабного вторгнення Росії на територію України 11
 - 1.2. 24 лютого 13
 - 1.3. Початок окупації 13
2. Страх жінок під час окупації. Інформація від сусідів та знайомих про випадки СНПК – сексуального насильства пов’язаного з конфліктом (*Conflict-Related Sexual Violence* – CRSV). Погрози про СНПК зі сторони представників російських окупаційних військ 21
3. Обставини місця скоєння злочину російськими окупаційними військами 31
 - 3.1. У помешканні свідка 31
 - 3.2. В іншому місці 32
4. Факт зґвалтування та СНПК, вчиненні представниками окупаційної армії 36
 - 4.1. Групові зґвалтування 36

- 5. Погрози жертвам та членам їхніх родин з боку представників російських окупаційних військ **38**
- 6. Вбивства, скоєні представниками російських окупаційних військ **42**
- 7. Факти зґвалтування представниками російських окупаційних військ неповнолітніх осіб та осіб похилого віку **44**
- 8. Факт нелегального ув'язнення, катувань та сексуальних злочинів представниками російської окупаційної армії **52**
 - 8.1. Обставини нелегального затримання громадян України **52**
 - 8.2. Перші дні ув'язнення **57**
 - 8.3. Порушення права на фізичну недоторканість свідків **58**
 - 8.4. Умови утримання **59**
 - 8.4.1. Доступ до засобів гігієни **62**
 - 8.4.2. Доступ до санітарно-гігієнічних приміщень **62**
 - 8.4.3. Обмеження доступу свідків до їжі та води **63**
 - 8.4.4. Стан здоров'я свідків та брак медичної допомоги **64**
 - 8.4.5. Температура в приміщеннях утримання в'язнів **65**
 - 8.4.6. Ізоляція від зовнішнього світу **65**
 - 8.5. Допити **65**

- 8.6. Катування **67**
 - 8.6.1. Психологічне катування **71**
 - 8.6.2. Погроза зґвалтуванням **76**
 - 8.6.3. Сексуальне насильство, як вид катування **77**

- 9. Вигляд, національна приналежність представників російських окупаційних військ, які вчинили злочини проти жінок **82**
- 10. Фізичний стан свідка після скоєного злочину. Медичні документи **86**
- 11. Психологічний стан свідка після злочину **89**
- 12. Громадяни України, які досі перебувають у полоні **95**

Післямова 99

Додатки

Нормативно-правова база 102

«Нравится, не нравится – терпи, моя красавица» – сказав Володимир Путін напередодні повномасштабного вторгнення в Україну, щоби описати «необхідність» виконання Києвом вимог Москви. Цей нецензурний жарт, який походить від пісні радянського панк-рок гурту, що містить мотиви, пов'язані зі зґвалтуванням та некрофілією. Слова Путіна стали похмурим символом ставлення як Росії до України, так і російських окупаційних військ до українських жінок. Цією заявою російський президент підбурив свою армію до зґвалтувань, нормалізуючи використання сексуального насильства як зброї проти цивільного населення країни, на яку напали.

Звірства російської армії по відношенню до українських жінок можна порівняти до дій Червоної армії під час Другої світової війни, де тисячі жінок у Центральній та Східній Європі стали жертвами зґвалтувань. Це є наслідком безкарності за злочини, скоєні радянськими, а після закінчення холодної війни – російськими військами в Чечні, Грузії та, починаючи з 2014 року, в Україні.

Росія систематично чинить сексуальне насильство в тимчасово окупованих регіонах України. У катівнях, створених Росією та її колаборантами, українських жінок

ґвалтують, катують та жорстоко вбивають. Це відбувається за згодою як російської влади так і її громадян. В інтернеті можна легко знайти коментарі пересічних росіян, які підтримують злочини проти українських жінок, або записи телефонних розмов, де росіянки чоловіки яких на війні, заохочують їх ґвалтувати українок.

У цьому рапорті ми презентуємо більше шістдесяти історій жінок, які стали жертвами російської агресії в різних регіонах України. Свідчення є повністю анонімними. Задля безпеки жінок ми не вказуємо жодних даних, за якими можна було би їх ідентифікувати. Літера «W», яку ми використовуємо, коли шифруємо імена людей, які поділилися з нами своїми історіями, походить від англійського «witness», але також може бути прочитана як «woman». Героїні рапорту походять з різних регіонів країни, різних соціальних класів, різного віку, але їх об'єднає одне – це українські жінки, які опинилися на окупованих Росією територіях і стали жертвами різних форм насильства з боку російських військових у період з 2014 по 2022 рр.

З повномасштабним вторгненням на територію України, зросла і кількість російських злочинів проти жінок. Справжні

масштаби цього явища ми усвідомимо тільки після повного звільнення територій, які належать Україні. Сьогодні ми маємо свідчення лише тих, хто вижив. Їхні розповіді жахають: жінок вночі витягували з домівок, роздягали, били прикладами автоматів, матерів ґвалтували разом з доньками, старих жінок примушували до орального сексу, групі зґвалтування жінок і чоловіків у полоні. Жорстокість російських військових просто вражає. Примус до статевого акту супроводжувався побиттям, вибиванням зубів, порізами тіла ножом. Як розповіла одна з жертв сексуального насильства в російському полоні: «Це був просто один із способів катування. Вони навіть не відчували сексуального задоволення».

З уваги на анонімізацію та для безпеки свідків в рапорті використовується посилання на осіб позначаючи як «вони», «він» в контексті співробітників спецслужб Російської Федерації, керованих Росією так званих «органів правопорядку», представників російської окупаційної армії та нелегальних збройних угруповань, контролюючих тимчасово окуповані території Донецької і Луганської областей.

Коли ми документуємо свідчення злочинів на звільнених територіях, ми спостерігаємо, що одним з інструментів, які використовує російська армія для контролю над

населенням, є саме страх перед сексуальним насильством. Жінки бояться виходити з дому, уникаючи будь-якого контакту з окупантами. Під час допитів росіяни часто використовують погрозу зґвалтуванням, щоб максимально залякати жертву. Після того, як примусовий сексуальний контакт відбувся, у свідченнях жертв можна помітити безсилля перед насильниками, страх за себе та членів сім'ї, побоювання, що ґвалтівники повернуться, відсутність будь-якого захисту від озброєних нападників. Все це свідчить про те, що, хоча Росія створює окупаційні адміністративні структури, які імітують захист правопорядку, зґвалтування залишається частиною апарату насильства окупаційної влади.

Наприкінці рапорту наводимо свідчення однієї з жертв – 75-річної вчительки на пенсії. Під час опитування вона розповіла нам, що все життя важко працювала, щоб заслужити повагу своєї місцевої громади. «Я ніколи не думала, що щось подібне може статися зі мною. Мені хочеться кричати про це на весь світ». Сексуальне насильство з боку російської армії – це не випадкова поведінка солдатів, а частина російської стратегії терору проти України, так само, як, наприклад, масовані ракетні обстріли українських міст і цивільну інфраструктуру. Цей рапорт був написаний, щоб допомогти жертвам «кричати про ці злочини на весь світ».

*Моніка Андрушевська
Координатор рапорту, журналіст*

Рапорт Центру документування російських злочинів в Україні ім. Рафала Лемкіна підготовлено в рамках польових досліджень у населених пунктах областей: Київської, Донецької, Харківської, Сумської, Чернігівської, Дніпропетровської, Херсонської, Запорізької. Жертви з тимчасово окупованих Донецької і Луганської областей надавали свідчення на підконтрольній Україні території.

Матеріал рапорту охоплює свідчення жінок, які постраждали у різні фази воєнних дій, як під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну, так і у 2014–2022 роках.

Персональні інтерв'ю проведено за місцем постійного проживання свідків, з уваги на психологічний комфорт опитуваних.

Час збору свідчень квітень 2022 р. – лютий 2024 р.

Свідчення зібрано з дотриманням вимог закону Республіки Польща про Захист персональних даних. Кожен учасник був завчасно поінформований щодо мети збору інформації та місця збереження даних.

Згідно попередніх домовленостей, всі свідчення було анонімізовано, оскільки понад усе ми дбаємо про безпеку та конфіденційність жертв. Ми вказуємо їх вік та літеру W (англ. свідок) за поділом: N – неповнолітня, 18+, 25+, 35+, 45+, 55+, 65+, 75+.

Прагнемо зазначити, що з погляду на те, що в Україні йде жорстока війна, свідки, які погодились поділитись своїми історіями, проявили надзвичайну відвагу.

Свідчення

1.

Життя напередодні повномасштабного вторгнення Росії на територію України. 24 лютого 2022 року. Початок окупації

1.1. Напередодні повномасштабного вторгнення Росії на територію України

Окупація частини Донецької та Луганської областей почалася після анексії Кримського півострова весною 2014 року з введення російських військ на територію України. Представники російських військ та колаборанти отримали доступ до місцевих складів зі зброєю, почали встановлювати блокпости, захоплювати державні адміністративні будівлі та вбивати представників місцевих органів влади та патріотично налаштованих мешканців. На окупованій території маріонетковий режим, встановлений Російською Федерацією, проголосив так звані «Донецьку народну республіку» та «Луганську народну республіку».

W58 (75+): Ми розуміли [в 2014 році – ред.], що то – війна і що то – тільки початок. Ми не хотіли щоб та чума розповзлася десь далі.

W53 (55+): По телевізору я побачила трансляцію з Криму. Що ці російські зелені чоловічки спокійно зі зброєю стоять в українському Криму. На українській території... Це було таке страшне відчуття, що я сиділа просто приголомшена. Тоді я сказала дітям, що, мабуть, ми будемо переживати дуже страшні часи.

W53 (55+): З травня почалась якась фантасмагорія. Коли я включала телевізор, бачила просто потоки пропаганди. З екрану телевізора транслювалися, без кінця, меседжі, що тепер у вас буде Росія. Будете жити чудово, тому що Росія надасть пенсіонерам в чотири рази більшу пенсію, Росія буде давати Донбасу бензин за копійки. Я намагалася вчинити хоч якийсь супротив, тому що розуміла, безкоштовний сир він тільки в мишоловці.

- W53 (55+):** Перестала працювати міліція, зникла поліцейська система... У відділку міліції з'явилися незрозумілі товпи людей. На порозі міліції стояли відчинені пляшки водки. Це виглядало настільки дивно і страшно.
- W61 (25+):** Незрозумілі люди накопичувалися на вулицях, ходили та кричали – «Росія!», тримали прапори. Потім почався рух якоїсь військової техніки... Потім почалися якісь стрілянини довкола... Все це було страшно, дуже швидко та незрозуміло.
- W61 (25+):** Я раз вдягла вишиванку. Я пам'ятаю, як я йшла вулицею і російські військові на цих блокпостах, вони просто на мене так уважно дивилися, витріщалися... А мама каже: «Не хвилюйся, йди гордо. Це наша культурна спадщина! Тут нема чого боятися!».
- W61 (25+):** Все різко змінюється [...]. Потрібно кинути все і поїхати з дому, з рідного місця, це вимушений переїзд, щоб мати якесь майбутнє, щоб жити у безпеці, щоб не бачити це все.
- W61 (25+):** Я виїхала, насамперед, тому що: по-перше – це була загроза для життя, по-друге – все перетворювалося на якесь беззаконня, незрозуміло, що буде далі.
- W61 (25+):** Окуповані території України наповнилися жорстокими загарбниками, які здатні тільки на знищення, які всіх нормальних та освічених людей або вбили, або посадили. Вони знищують все, що пов'язано з Україною – книги з мистецтва, абсолютно все, що є українською мовою. Ці окупанти взагалі не розуміють нічого творчого.
- W53 (55+):** Весна 2014-го року поділила наше життя навпіл. Я була доброю господинею, коханою дружиною, щасливою мамою, ми жили мирно в своєму рідному місті... А потім прийшла Росія і зруйнувала це все... Позбавила житла, майна, роботи. Росія на захоплених територіях Донбасу жорстоко знищувала нескорену частину місцевого населення. Російські найманці арештовували і піддавали різним видам катувань патріотично налаштованих українських жінок. Росія не тільки завдала нам фізичних страждань, але й зламала наше щасливе життя! Кожна з нас вимушена була будувати життя з початку.
- W53 (55+):** Переживши ще в 2014 році тортури і насильство, втративши житло і бізнес, приклавши великі зусилля щоб відновити своє життя, я прокинулася від вибухів 24 лютого [2022-го року – ред.] з думкою, що я не переживу цього вдруге. У мене вже немає сил...

1.2. 24 лютого

Цього дня, на світанку, Росія розпочала повномасштабну збройну агресію та вдарила ракетами майже по всій території України. Для більшості свідків, опитуваних Центром документування російських злочинів в Україні ім. Рафала Лемкіна, першим спогадом про початок повномасштабного вторгнення Росії на територію України були звуки вибухів.

- W20 (55+):** Просинайтесь! Війна почалася! Руські бомбардують всю Україну!!!”
- W9 (55+):** Я вибухи почула 24 лютого. Від вибухів прокинулась. Я зрозуміла що це війна...
- W15 (45+):** Рано-вранці, десь на пів на шосту. Мама зателефонувала і плаче в трубку. Я не розумію, що відбувається. Думала, що щось трапилось, хтось помер в родині. Кажу: «Мама, що трапилось?» Вона плаче, нічого не може мені сказати. Я говорю: «Мамо, що трапилось? Хтось помер?» Вона каже: «Ні, розпочалася війна».
- W23 (75+):** Залітає до мене онучка і кричить: «Війна! Війна!»
- W43 (55+):** Ми такого не очікували! Вони зайшли так зненацька, наче змії...
- W31 (25+):** Було страшно тому, що в цей момент, о 5-ій ранку, життя закінчилося. Не розумієш що буде далі, не розумієш що буде відбуватися. Мама за 40 км від тебе, намагається доїхати додому, назустріч російським танкам. Тяжко. Було дійсно страшно. Не зрозуміло. Тому, що не розумієш, що буде завтра і чи буде завтра взагалі.

1.3. Початок окупації

Окупація територій, на яких знаходилися свідки, почалася буквально в перші дні, а іноді навіть години повномасштабного вторгнення Росії на територію України.

- W22 (45+):** Російські колони йшли скрізь нас [...]. Люди почали виїжджати... Літали самольоти, вибухи.
- W44 (75+):** Вони під вікнами з автоматами ходять, стріляють... Танки ходили під вікнами... Так думала: «Попаде – не попаде, будем жить – не будем».

W21 (55+): Спочатку в нас стріляли [російські окупаційні війська – ред.] майже під вікнами. Дом здригався.

W9 (55+): Даже при обстрілах ми себе більш безпечно відчували, ніж тоді коли вже зайшли російські війська.

W24 (35+): Страх. Легаєш – молился, встаєш – молился.

W46 (35+): Страшно було, от реально було просто страшно, тому що ти не розумієш коли ти ідеш по вулиці, а вони проходять поруч в балаклавах отих своїх і тільки очі. І все... І ти не розумієш, що там, за тими очима, тебе зараз приб'ють чи заберуть...

Майже всі опитувані свідки згадують, що з перших днів окупації представники російських військ почали грабувати приватні оселі власники яких евакуювалися з причин безпеки.

W21 (55+): Спочатку вони винесли все з пустих будинків. Вплоть до жіночих трусів.

W23 (75+): Коли людина виїжджала – вони кидалися на ту хату, як коршуни. Забирали все підряд. В одному з будинків ніжніше більйо жіноче і те загребли.

Російські військові після розграбування пустих осель почали грабувати майно в будинках, в яких залишилися мешканці.

W25 (25+): Приблизно на другий тиждень окупації вони почали ходити по будинках. Казали, що нібито вони нас захищають.

W20 (55+): Вони у людей тачек понабирали [награбоване тягли – ред.], автівки повиягали. Там, де жили – напивалися.

W25 (25+): Їм хтось сказав, що у нас є машина. Забрали машину.

W23 (75+): У нас забрали і машину-грузовоз, і легковий прицеп, все позагрібали.

W20 (55+): Сусідський будинок – «найвдобріший», розселилися там. Їх так багато було... Розбивали автоматом вікна, двері. Боялася, бігала, зараз прийдуть до мене і вб'ють.

Як свідчать деякі очевидці, опитані Центром Лемкіна, масштаб пограбувань в багатьох випадках був однією з причин чому люди,

особливо старшого віку, незважаючи на небезпеку, боялися покинути свою власність та залишилися на окупованій території.

W53 (55+): Я сказала, що я не можу залишити свій будинок без догляду. Я розуміла, що його одразу будуть грабувати, як тільки я його кину. В мене було троє котів, в мене була овчарка, в мене був великий гарний акваріум в якому жили рибки. Я не збиралася живих істот кинути і просто поїхати. Мабуть, я на той час не до кінця розуміла небезпеку.

W23 (75+): Чому я не виїхала... Хотілося зберегти ото все нажите за 60 років.

Російські окупаційні війська з часом почали обмежувати право на вільне пересування цивільних людей на окупованих територіях.

W22 (45+): Під час окупації ми не могли даже вийти на вулицю.

W23 (75+): На школі був снайпер... Страшно було виходить в город.

W46 (35+): Я їду сама, жінка з трьома дітьми... Їду по вулиці одна з трьома дітьми... Нікого нема... І вони [російські окупанти – ред.] мимо нас їдуть і ми заходимо в переулок щоб подалі, а вони розвертаються і їдуть за нами, стають отак трішки подалі... Кудись бігти, ховаться немає можливості. І я дітям кажу: «Діти, роти на замки, на них не дивимось і швидко йдемо». Я вам скажу, що ми так мовчки і швидко ще ніколи не ходили. Це при тому, що ми ідемо, а вони стоять у цієї машини і з автоматами – на нас... Ми йшли отак групою і отак були на нас автомати. Я дивлюсь, а вони стоять на нас всі ціляться... Жах, страх, нерозуміння... Чого ти цілишся в дітей?! Я їду в цивільному, діти теж... Їду з церкви. І ви стоїте, вас там не одна людина, стоїте і на нас цілитесь...

W25 (25+): Сусіди казали, що хтось виїхав – його розстріляли... Ми не наважилися. Ми чули вже історії... Чоловіка з сином розстріляли, собаку, думали нас зараз теж розстріляють...

W23 (75+): А одного парня... Він хотів пробратися у нічний час до дочки. Засікли. Догнали. Побили. А тоді привезли додому й повісили.

Російські окупаційні війська на тимчасово підконтрольних Росії територіях обмежували доступ до засобів зв'язку.

W46 (35+): Телефон бажано спалить, бо до тебе підходять і кажуть: «Де твій телефон?»

W25 (25+): [Російські військові – ред.] забрали наші телефони.

W20 (55+): Спочатку я боялася... А коли вони приходили перевіряти сказали, щоб я з дому не виходила. Зв'язку не було, подзвонити не могла. Вони тут штаб влаштували, антени повиставляли. Глушили може... Жахливий страх, 24 години на добу.

W25 (25+): Вони прийшли і сказали, що з нашого будинку поступив сигнал (радіочастотний) кудись і їх «накрили». Вони зібрали всіх в одній кімнаті, нас було 6-ро. Посадив мене поряд, по одному почали викликати на допит: «Скажіть хто це, інакше ви всі загинете». Постійні погрози зброєю... Вони всі були п'яні [...]. «Станьте всі в ряд. Я вас вб'ю однією кулею». Ми в ряд не встали, ми метушилися...

Російські військові тероризували місцеве населення постійними обшуками, намагаючись знайти зброю, патріотично налаштованих представників цивільного населення та українських військових, незаконно затримуючи тих, кого вважали підозрілими.

W20 (55+): Вони тут все перевернули в домі. «Укропов» шукали. Перший раз 6 чоловіків було – повністю камуфльовані були, колорадські стрічки. Всі кімнати, всі шафи – перевертали все кругом. Всі будови перевіряли.

W23 (75+): У одного парня, у мами в домі знайшли грамоту – «АТОвець», [«АТОвець» – свідок має на увазі, що син потерпілої служив в українській армії під час антитерористичної операції на сході України в 2014–2018 роках – ред.]. Був бурят там, кричав: «Зарежу, как собаку!»

W23 (75+): Постійно приходили вони: «Плановая проверка». По декілька разів на тиждень. Один з них заходив у кімнати. Він із тим пістолетом шукає...навіть на горіще поліз.

W25 (25+): Вони просто пробивали з якою людиною що можна зробити.

W14 (45+): Коли ми лягали спати, то не зрозуміло було прокинемось чи не прокинемось... Ситуація була така, що будь-якої миті могли зайти у двір, розстріляти і піти... І ніхто б за це не поніс відповідальності.

W22 (45+): Рушницю чоловіка знайшли.... Стріляли в мене... Тому, що я не сказала де вона. Вони казали, що з такої рушниці можна застрелити людину.

W30 (55+): Слава Богу ми відправили дітей. Я хотіла виїхати, казала: «Давай поїдемо... Я б хотіла поїхати, я боюсь дуже сильно...» А чоловік сказав: «Як мене візьмуть в полон, в живих не залишать. Їдь ти!»

W9 (55+): Майже кожного дня по декілька чоловік у нас зникали.

W23 (75+): Мішки надягали на голови чоловікам. Ми переконалися наскільки це жорстокі безсердечні люди. Щоб принизити вони їх везли в сусіднє село, а там допитували, били, знущалися...

Для залякування місцевого населення російські окупанти демонстративно показували наслідки своїх злочинів.

W5 (N): Вулицями лежали трупи. Їх ніхто не прибирав. Сусіди... Там лежали багато знайомих.

W43 (55+): Багато у нас людей пропадало. Тільки зараз у нас трупи знаходять та ідентифікують.

← **Малюнок 1**

«Із двох дівчат була
одна – донька, одна –
невістка. От вона
вказала на невістку...»

2.

Страх жінок під час окупації. Інформація від сусідів та знайомих про випадки СНПК – сексуального насильства пов'язаного з конфліктом (*Conflict-Related Sexual Violence – CRSV*). Погрози про СНПК зі сторони представників російських окупаційних військ

Українські жінки, які знаходились на тимчасово окупованій російською армією території, з перших днів окупації відчували загрозу сексуального насильства. Російські військові докладали зусиль для створення інформаційної блокади, але інформація про такі випадки ширилася між місцевими жителями.

- W32 (35+):** Одну ситуацію розкажу, де велика сім'я була, було дві молоді дівчини. І жінці сказали, або ти називаєш кого, або ми самі обираємо. Із двох дівчат була одна – донька, одна – невістка. От вона вказала на невістку. І це було при всіх. Вони були однакового віку, вони були молоді, красиві. От військовий сказав: «Обирай кого, або ми самі виберем». Жінка спасла свою дочку і вказала на невістку, а у невістки на той час було двоє маленьких дітей.
- W23 (75+):** В нас одна жіночка в магазині працювала. В неї 2 сина. Пізніше мені вже сказали, що її ізнасілювали.
- W4 (35+):** Згвалтували 18-річну дівчину. Вона жила з бабусею. Сім'я, четверо дітей, старшу доньку згвалтували та застрелили.
- W47 (55+):** Тільки плакала і кричала коли прийшли ті росіяни... Він сказав, що вбив сусідку і показав на котеджний городок, що там це сталося, там гола лежить, навпроти мого дому... А вони ж її водили кругом... Вона йому не підкорялася, він її вдарив по голові, вона знепритомніла і він перерізав їй горло, а потім ще раз перерізав щось у горлі, щоб дорізати її до кінця [Російський військовий розповідав, як вбили і згвалтували її сусідку – ред.].
- W49 (35+):** Була жінціна одна, яку вони згвалтували на очах у дитини.

W22 (45+): Це ж той день, коли мене взяли... Була жінка, вони її зґвалтували та зарізали... Розповіли де поховали. Щоб потім розказать рідним. Її знайшли, перезахоронили.

Жінки на окупованих територіях намагалися якнайменше виходити на вулицю, переховувалися в будинках або у підвалах.

W7 (18+): Раз я вийшла, тому що погано себе почувала, такий замкнутий простір... [замкнутий простір в підвалі – ред.] І там були російські військові. Я так зрозуміла – це був один з їхніх командирів, тому що вони постійно його слухали, він мав при собі рацію. Він мені порадив, щоб я не виходила на вулицю, коли там військові, тому що вже були помічені перші випадки зґвалтувань...

W46 (35+): Мені чоловік сказав зразу: «Не вдягаєшся ні в що коротке – забудь! Ніяких каблуків. Чим ти страшніша – тим краще!» І багато жінок які там були, вони придержувались такого ж принципу. Якби менше до себе оцієї уваги привертать. Якийсь такий розтягнутий світер, якісь штани забрьохані, отаке, що ото пострашніше, якийсь пучок на голову, шапку насунула і пішла. Знімали з себе все золото... Знімали все, що може привернути увагу. І так ходили, бо страшно було...

W66 (18+): Відчувала загрозу. Було некомфортно, страшно виходити на вулицю. А коли почало тепліти, було страшно виходити в шортах, не дай боже в футболці з декольте. Інколи підходить російський військовий на вулиці і ти не знаєш чого він підходить, чи запитати про дорогу чи забрати тебе в машину. Забирали людей з вулиці просто.

W19 (45+): 25 лютого я забрала до себе трьох дівчат, учениць медичного коледжу. Хазяєва, де вони жили на квартирі, виїхали і ці дівчата були перелякані. Тобто в мене вдома було п'ятеро дітей підлітків отут, а біля води – причал... Коли зайшли росіяни на причалі було десь від 30 до 40 російських військових... Щоб діти подихали свіжим повітрям ми їх виводили лише на задній двір. Вийшли постояли і швидко всі заховалися.

Переслідування жінок представниками російської окупаційної армії також було однією з причин виїзду мешканців з тимчасово окупованих територій.

W7 (18+): У мого хлопця ще дуже молода мама, і мені 20 років. Ми вирішили, бо не має сил вже було це терпіти. Ми... Не знаю... Скільки, то ще буде продовжуватися?

W59 (35+): Вони мені постійно казали: «Чи бачила ти колись пізду, через яку пройшло сто хуїв? У тебе буде можливість це побачити» Зараз це виглядає як дурний сон, але тоді було страшно.

W49 (35+): Із-за цих погроз я і виїхала, тому що мені були натяки на близькі стосунки. Як це виглядало? Я була в селі, він [російський військовий – ред.] мені там сказав, що «я її украду»... Він сказав, що він украде мене – мені страшно стало... Побачив мене і каже сусідці моїй: «Хто це така? Вона замужем чи ні? Бо я її вкраду...» Вона сказала тоді, що там діти, вообщо не лізь, не пугай дітей. Я виїхала з того села, поїхала до мами своєї і опять же ж, цей же самий... Вони [російські окупаційні підрозділи – ред.] заїхали в село, поряд з мамою поселилися... І він заходив до мами і говорить натяками... «Давай договоримся, договоримся». [...] Він мене тоді так налякав, що я зразу виїхала. Тому, що там було страшно залишатися.

W48 (чоловік, 25+): Ми йшли в сторону їхнього штабу і він мене запитав: «Що, це в вас за молода дівчина?» Говорю: «Це моя дружина [...]». «Жаль, конечно, потому что у меня давно не было бабы. Порішати з цим ніяк не можна?» Ця фраза мене просто убила! І я помімав, що треба звідси тікати... Бо, можливо, в слідуючий вже вечір заберуть просто дівчину мою.

Дехто з жінок, які дали свідчення Центру Лемкіна, звертають увагу на те, що представники російських окупаційних військ заздалегідь обирали їх або їхніх близьких у якості майбутніх жертв.

W24 (35+): 9 березня, після обіду стук в дверь [...]. Стоїть окупант з нашим місцевим жителем. Наш житель села каже: «Перевіряють зброю». Я з ними розмовляла російською мовою. Він пройшов на кухню, в зал, в сина комнату. Ноутбук покрутив старий. [...] «Калітки не закривати. Повесьте на забор белые тряпочки» – каже цей окупант. Кажу [чоловікові – ред.]: «Не подобаються мені ці білі тряпки». Як предчуттвіє було.

W44 (75+): 9 березня прийшов оцей окупант. Сказав: «Меня звать Олег». І став щось сперечатись з зятем. Із автоматом. Я вже вийшла на кухню. А він каже: «А хто тут ще живе?» Кажу, ще там находились дочка і внук. У доньки раз – телефон забрав. Він забрав телефон в онука. Донька каже: «Когда отдадите?», а він: «Проверим в штабе и вернем» [...] Він, як побачив доньку, прямо аж присів [...]. Ходив роздивлявся... І він їй так лєсливо: «С 8 марта! Поздравляю вас!» А дочка каже: «Яке 8 марта?» Подивився, як кіт на мишу. І пішов він собі.

Патріотична позиція свідків або членів їхніх сімей теж могла стати причиною переслідувань та катувань представниками російських окупаційних військ.

W21 (55+): Мабуть, хтось здав, що ми волонтери, що ми проукраїнські. Перший раз вони прийшли з обшуком, але злякалися собак. Обшук зробили поверхнево. Вони повернулися через день, зв'язали руки і сказали, що зі мною хоче поговорити начальство. [...] Питали «де ЗСУ?» Пару раз вдарили в живіт. На голову надягли мішок. Струмом вдарили. Я свідомість втратила.

W26 (55+): Я пішла в магазин. Вулиця пуста була. Зайшла, скупилася. Чую, пригуркотіло щось. Гепали в двері. І поїхали. Я переждала. Тихо. Ну я взяла пакети і виходжу на стежку. Один танк стоїть – перегороджена стежка, а другий [танк – ред.] стоїть на тротуарі під нашими ворітьми. І їх там з автоматами... Буряти... Ну що вже, не побіжиш... І я стою з тими пакетами, дивлюсь на них. Вони всі пляються на мене. Хотіла обійти цей танк, а він махає мені, – «Не!» Став і дивиться куди я піду.

Одна жінка зі свідків фактично стала заручником в своєму приватному помешканні. На вимогу озброєних представників російських окупаційних військ свідок готувала їжу загарбникам та прибирала за ними.

W26 (55+): Спочатку приходили, хазяйнували. Заставили один раз їсти їм готувати. Вони зброю з рук не випускали. Він відкрив морозильну камеру, і каже: «Вы ж не хотите, чтоб мы забирали продукты у ваших соседей?» Кажу, що ні. [...] «У вас же есть, приготовьте нам покушать». [...] «А если нет?», – «Ну...», і так стволем [автомата – ред.]. [...] Ті – заходять, ті – виїжджають. Ти стаєш ніким у своєму власному домі, тимчасова людина.

Ймовірний командир одного з підрозділів, що дислокувався у цій місцевості, заздалегідь обрав собі за жертву місцеву мешканку. Переслідувач вимагав від постраждалої постійної присутності, погрожував вбити чоловіка жертви у разі невиконання наказів.

W26 (55+): І привезли того танкіста [...]. Я думаю, що спеціально його привезли, це було сплановано. Невменяемый... Чи на таблетках... Приїхав неадекватний. І почав мені: «Эти чёрные колготочки, жёлтые пакетики...» Я поняла, що він в танке був [заздалегідь запам'ятав зовнішній вигляд жертви – ред.]. Такий весь дьорганий був... Сам себе накручував: «Соглашайся по-хорошему». Я його питаю скільки йому років. Він відповідає, що 32. Я кажу, що моему синові – 35, і що я не ізвращенка. [...] «Хотя я все равно тебя убью, свидетелей оставлять нельзя...» Хотів мене застрелити.

← **Малюнок 2**
«Я стою з тими пакетами, дивлюсь на них. Вони всі пляються на мене...»

Представники окупантів повністю контролювали кожен крок свідка, погрожуючи і залякуючи її. Наприклад, коли виходила у двір або годувала сусідку в будинку поруч.

W26 (55+): «Запомни, если ты не вернешься, мы вынуждены будем мужа застрелить». Це щоб я не втекла. Психологічно давив. Вийшов на вулицю, мене потягнув за собою, в гараж. У мене тиск, тошнить. Я відійшла. Я в дом заскочила, в гардеробную, закрилася. Я не отдамся. Піднявся, стукає: «Чего ты так перепугалась, та ничего я тебе не сделаю». І знов, – «Пойдем, пойдём...» Розмовляє і падає п'яний. Я зайшла в коридор. Закрилася. До ранку я там не спала, нашорошена слухала.

Свідок не могла втекти, адже усвідомлювала пряму загрозу своєму життю та її чоловіка з уваги на погрози.

W26 (55+): Прийшов такий сивий бурят... Там на ступеньках сів: «Почему вы не уехали? Вам [як жінці – ред.] надо было в первую очередь уезжать. Уходи!» А я ж помню, якщо виїду – чоловіка застрелять. Вийшла в куточок і заховалася.

Переслідування свідків представниками російської армії також загрожувало життю інших мешканців.

W26 (55+): Я почула постріл у сусідки [...] «Я из-за тебя чуть бабушку не застрелил». Бабушке двері повибивав. Шукав... Цілий день він був тут. Я годувала бабушку – сусідку. Може півтори години у ней побула. Він як прилетів [...] Я вискочила [...] «Ты где делась?!» [...] Цілий день сиділи... Він уже був п'яний коло 12-ї години ранку. Він до мене не ціплявся. Сидів з автоматом просто, щоб я нікуди не ходила. Як перемкнуте щось було в нього [...]. Пив водку.

Як стверджують свідки, на контрольованих російською армією територіях, навіть прихильність до окупаційної армії та колаборація з Росією не давала жінкам ніяких гарантій безпеки.

W54 (чоловік, 45+): Мешканка з сусіднього села. Вона дуже відкрито висловлювала свою проросійську позицію. [...] Вона підійшла до автомобіля з військовими. В місті Бердянськ, біля військового нашого. Вона махала українським паспортом і просила її видати російський паспорт. А потім через декілька днів я дізнався, що цю дівчину знайшли на околиці села зґвалтованою та вбитою саме військовими російської армії.

← **Малюнок 3**

«Автомат на мене, зірвав майку та труси і на вулицю мене. Тицяв мене автоматом – то по сідницях, то в груди»

3.

Обставини місця скоєння злочину російськими окупаційними військами

— 3.1. У помешканні свідка

W20 (55+): Каже: «Пішли в будинок!» Двері закрив. Все перевірів і на мене: «Быстро, раздевайся!» В хаті 5 градусів тепла. Я стала потихеньку. Кажу: «Може не треба?» Стала плакати [...] «Я вже стара жінка, нащо я вам потрібна?»". Автоматом тицяв. Залишилася я в майці і трусах. Автомат на мене, зірвав майку та труси і на вулицю мене. Тицяв мене автоматом – то по сідницях, то в груди... Я бачила, що він задоволення отримував з цього. Я на коліна падала. Тицяв мене, тицяв [...] «Домой заходи!» І потім в зворотному напрямку вкруг дома провів, по двору пройшов і додому. А там диван розкладений.

W23 (75+): Коли ті поїхали солдати, [російські військові, які незаконно проживали в будинку свідка – ред.]. Перед вечором, під'їжджає машина типу фаєтон: «Где ребята, что здесь поселились?!» Кажу: «Пішли шукать інший будинок». Сама себе картаю. Чого я залишилась вдома? [...] Десь у половині 12-ої ночі пішла я лягла у кухні, бо в підвалі холодно, сиро, хоч був вже липень місяць. Тільки задрімала, а тут страшенний стук у веранду... Мурашки пішли по тілі – такий був переляк. Одне вікно було трошки відкрите. Я глянула у вікно – стоїть солдат з автоматом, серед ночі.

W26 (55+): Десь під обід приїхав цей [представник російської окупаційної влади, що кілька днів переслідував жертву – ред.] на велосипеді. Став на коліна, почав руку цілувати. Перевірів чи ми тут. Просто-напросто перевірів. І в ніч на нас напали.

3.2. В іншому місці

У деяких випадках представники російських окупаційних військ задля скоєння злочину вивозили жертву у покинуті цивільні будинки та в місця дислокації своїх підрозділів.

W21 (55+): Потім прийшли, мене взяли і повели в штаб.

W24 (35+): «Прикинь, Олег, кого ми будем трахаты! Одной – 41, другой – 43». Сусідку він повів на другий этаж, а я на первом була... «Або я тебе тут буду гвалтувать, або підем в танк і вся рота буде тебя насіловать». [...] Кажу: «Насілуй мене тут».

W44 (75+): Вже віжу доньку – він веде... А вона кричить: «Где мой муж?!!» Росіянин відповідає: «Забрали твоего мужа. Пошли!» Кричить: «Пошли!» Я запитала куди її забирають? Чому? А он мне рукою так: «Отойдіте!» Ну кричи, не кричи, хто допоможе?"

W27 (45+): Прийшли до мене в кабінет військові – 7 чоловік. І вони обшукали саме мій комп'ютер, саме мій стіл. Потім вони мене вивели і на коридорі наділи мішок. Руки заломали, наклонили і вели кудись... Мене потягнули в таке приміщення – трансформаторна подстанція. То було на території нашого підприємства. Зняли мішок з голови.

W25 (25+): Надягає мені шапку на очі. Їхали 2 хвилини. Відкрив будинок. Відвів мене на 2 поверх, показав на ліжко.

Російська армія разом з підконтрольними їй бойовиками так званих невизнаних республік на окупованих територіях України створила систему фільтраційних таборів і управлінь, де місцевих жителів перевіряють на лояльність окупаційній владі, особливо тих, хто самотужки або в рамках гуманітарних коридорів намагається виїхати на підконтрольну Україні територію. За словами свідків, російські військові використовували фільтрацію для переслідування жінок і пошуку потенційних жертв.

W66 (18+): Фільтрація – це маленька кімната, там стоїть три столи і відповідно троє російських військових. В цю кімнату заходиш по одному, вони фотографують обличчя, беруть відбитки пальців та всієї долоні. Запитували навіщо нам фільтрація, чому виїжджаємо. Без фільтрації виїжджати було не можна. Військові питали – чого така красива дівчина не виходить гуляти? Ми тебе не бачили. Казала, що не люблю гуляти і сиджу вдома. Вони взяли мій паспорт, подивилися прописку і сказали: «Ну хорошо. Ми заедем. Ми знаем, где это находится». І з того часу було дуже страшно знаходитися вдома. В нас були постійно закриті вікна, закриті двері, 24/7.

Жінки також зазнавали різних форм сексуального насильства на блокпостах між тимчасово окупованою та підконтрольною Україні територією, де представники російських окупаційних військ використовували можливість обирати собі жертву.

W52 (35+): Російські військові на декілька діб затягували черги автовок, які хотіли виїхати з окупованої території на територію, підконтрольну Україні. Це лише моя думка, але їм це було в радість, їм то сподобалось. І чим красивіша була жінка, тим довше її досматрювали, тим більше до неї було питань, тим більше над нею знущалися. Ми спостерігали за людьми, які приїжджають [до пункту збору біженців з окупованих територій – ред.]. Наприклад, одна жінка дуже уважно дивилась на канцелярські ножі і очі такі шалені, шалені... Ми пішли за нею, а вона втекла в куток і розказала, що її примусили робити мінет російському солдату на очах батька, сина та чоловіка. Це був бурят. Вона сказала, що це було на одному з блокпостів, де вони стояли в черзі на евакуацію на своєму авто.

W52 (35+): На блокпостах перевіряли татуювання у чоловіків, а жінок змушували роздягатися і казали – танцюй... Примушували присідати, нахилятися, до них торкалися... Для жінок це було дуже гидко... Поваги до жінок у російських військових не було і не буде.

W46 (35+): Підходить дагестанець. Почав в телефоні переписки дивитися. І він знайшов фотографію 7 років тому. Брат, перший курс Академії був, в формі. Він [дагестанець – ред.] питає: «Хто це? ЗСУшник?» А в мене такий дикий страх був. Каже: «Я тебе зараз висажу, хай твій брат їде – тебе забирає...» Я розумію, що в мене ззаду сидять діти, а варіант того, що мене зараз заберуть дуже вірогідний. І не знаю чи краще щоб мене місці... Чи мене хай забирають, катують і що вони там ще будуть зі мною робить, я то розумію, що там будуть зі мною робить... [Свідок має на увазі сексуальне насильство – ред.].

Свідок розповідає про свою знайому.

W16 (55+): Вона була в автобусі і розмовляла зі своїм братом. Це було 12 листопада [2022 року – ред.] і очевидно брат їй сказав, що звільнено Херсон, що він вже український і вона по телефону сказала: «Слава Богу, що Херсон наш». Пара яка сиділа ззаді неї здала її на блокпосту [Після чого жінка була заарештована на блокпосту російськими військовими – ред.].

4.

Факт зґвалтування та СНПК, вчиненні представниками окупаційної армії

W25 (25+): «Твій телефон мене не цікавить». «Ти будеш один?». «Хочеш, щоб нас було багато? В мене тут черга на тебе». «Давай ти будеш один». Він дуже стискав мене, душив, хапав... Він спочатку це робив спокійно, потім почав злитися. Просто в мене була шапка на очах, я її знімала. Він сказав не знімати бо, «Я не могу тебе смотреть в глаза», а я кажу: «Дивись мені в очі». Він почав злитися. Про мій психологічний стан можу сказати, що я просто розуміла, що буде відбуватися. Я не чинила спротив, щоб скоріше закінчилося. Але я не хотіла бути жертвою. Тому я отак... Очі...

W24 (35+): Він мені каже: «Ти мені больно делаєш». Схопив мене, положив на диван і почав ґвалтувать... [...] – «Ти мене не вб'єш?» Боялася... Потом він мене заставив не очень хороші речі робить... Він дуже грубий був... Під дулом автомата... «Сосі, ставай раком». Зняв з мене штани, потім зґвалтував, потім знов – сосі.

W20 (55+): Він в одній руці тримав автомат. Я плакала, кричала... Я ніяк не могла йому протистояти. [...] «Молчи, иначе будет хуже!» – 150 разів повторював. Він почав мене автоматом туди, потім руками... Він не роздягався, тільки ширинку розстібнув. А собачка маленька вкруг бігала, по мені бігала... І почав він мене насилувать. Кончив в мене та на плед. Я його, як вешдок залишила. Потім викинула.

— 4.1. Групові зґвалтування

← **Малюнок 4**
«Просто в мене була шапка на очах, я її знімала. Він сказав не знімати бо, – „Я не могу тоби дивитися в очі...“»

W21 (55+): Нічого довго розказувати. Він зґвалтував... Мені здається, ще двоє. [...] Приїхав якийсь полковник з ФСБ. Сказав все зняти, вибачився і сказав йти додому.

W51 (чоловік, 70+): А як ізнасілювали? Прийшли до сусідки, автомата у рот і за хату... Це вночі було, а зранку вона до мене прибігла і каже: «Що мені робить?»

W50 (65+): Напились вони [російські військові – ред.] [...]. Чотири чоловіка їх було [...]. Вони стукали їм у двері. Мати відкрила двері, вони ввалились в чотирьох і до дівчини, хотіли її ізнасіловать. Їй ще нема 18 років. Вона кричала, відбивалася, захищала свою дочку, але не змогла. Їх було четверо, з автоматами. Вони прикладами її дуже били. Насілювали спочатку дочку, вона ще була дівочка, чесна. А потім маму. Знущалися. Вони сказали, як комусь скажеш ми приїдемо і заріжемо вас вночі.

W26 (55+): Десь до 2 ночі... Грохот такий на другому поверсі. Влізли через окно... Чоловік побіг відкривать двері – автомат. [...] «Три шага назад! Еще три! Еще!» А там стенка... Вистріл... Фонарік забрав. Повів до гаражей. Душили. Ручки маленьки такі. Один рот зажав, другий ніс держав... Пістолетом в груди. Я не думала соглашаться. Але потім подумала про сина. Як він переживе. А так по крайней мере шанс є... Ну і... І, як тільки я сказала – «Да», одразу один – знизу, один – зверху... Потім били, товкли... Потім затягнули в будинок, бросили і пішли.

W27 (45+): Вони були агресивні... Вони мене самі роздягали. Це було групове [...]. Вони, як звірі нападали на мене.

W22 (45+): І повів підпираючи дулом [дулом автомата – ред.] у спину мені [...]. Повів мене у сусідню хату. Там закрито. Повів в другу. Він наказував. І ніж, і автомат... Зайшла їхня розвідка. Вони зайшли і все це прекратили. Сказав, щоб я одягалася і завів мене додому.

5.

Погрози жертвам та членам їхніх родин з боку представників російських окупаційних військ

Іноді російські військові погрожували жертвам вбивством членів сім'ї у разі спроби жертви покинути тимчасово окуповану територію або розповсюдження інформації про скоєний злочин. Погрози розправи над рідними відбувалися інколи під час зґвалтування. В одному з випадків після вбивства чоловіка жертви, представник російської окупаційної армії погрожував вбити її сина.

W44 (75+): Дочка тільки сказала, що він маніпулював сином. Сказав: «Хочеш, щоб син...» [має на увазі загрозу для сина жертви – ред.].

W45 (65+): Він мене ще мучив, а потім задзвонив телефон [...]. Він сказав: «Считай что тебе повезло, но если ты кому-то скажешь, я тебя затащу в подвал и зарюю так, что тебя ни одна собака не найдет. А если скажешь кому-то с соседей я приду с автоматом и всех тут перестреляю. И соседей и тебя».

W55 (45+): Вона пішла пожаловалася у штаб [підрозділ російської окупаційної армії, який знаходився в селі, де проживав свідок – ред.], а їй сказали, якщо вона комусь розкаже, то прийдуть і всю сім'ю розстріляють.

W22 (45+): Він навіть не говорив... Показував автоматом, що кому робити. Він чоловіка закрив. [...] А мені сказав, щоб одягалася і щоб йшла в полон.

W25 (25+): Каже [російський військовий – ред.]: «Собирайся, пойдём на допрос». Батько просив... Я розуміла, що мені потрібно їхати, бо біда буде рідним. Сказала [рідним – ред.], що повернусь. На другий день знов приїхав. Придумав причину – щоб переклала з української на російську. Я розуміла, що знов надо їхати, бо батько на нього накинеться. Знов стиснувши зуби поїхала. Там ясно що... Він залишив з батьками своїх

підлеглих, сказав – то психологи... Я повернулась. Батько переживав, сказав: «Я помираю».

Подекуди російські військові вивозили рідних жертв – чоловіків, на примусові роботи, щоб позбавити жертву захисту.

W26 (55+): Потім привезли мені якось ввечері того танкіста. Я була в кухні з сусідкою. Хотіли сходити в магазин. А він: «Подождите, дамы, никуда вы не пойдете, пока не придет муж». А где он? – я запитала. А він так ехидно: «А на работе, поехал нам окопы копать». І в мене від емоцій вирвалося: «Я тебя задушу!» Він одразу пістолет на мене направив і сказав: «От мне бы так. А то я поехал в командировку на 8,5 месяцев, вернулся, а у меня дома другой мужик хозяйничает...»

У деяких випадках жертву, вже після насильства, продовжували переслідувати, що ускладнювало можливість втечі з тимчасово окупованої території. Одна з жертв кілька разів змінювала і приховувала місце проживання, очікуючи можливості виїзду на контрольовану Україною територію.

W26 (55+): Годували нас сусіди – 3 дні [...]. Сусідка якось прибігла: «Швиденько беріть вещи! Я вам знайшла другой дім». Прийшла сказати, що [російські військові – ред.] вже знають де ми... Ми перебралися і через декілька годин вже напали [на сусідок – ред.]. Вони нічого не сказали. Шукали де та сучка. Їм досталося із-за нас. Вони не продали. А в [другому – ред.] будинку принесли нам дівчата продукти. І потім робили вигляд, що вони нас не бачать 5 днів. Тільки ми вийшли – уже де ми жили, уже там – засада [російських окупаційних військ – ред. була.

6.

Вбивства, скоєні представниками російських окупаційних військ

Жінки, страждали не тільки від сексуального та психічного насильства, але і членів їх сімей у деяких випадках катували або вбивали. В свідченнях трапляються ситуації, коли представники російських окупаційних військ позбавляли жертву можливого захисту, навмисно вбиваючи членів сім'ї чоловічої статі. Одна з жінок розповіла про те, як російські військові, зайшовши до її помешкання, вбили зятя. Смерть зятя вона виявила тільки після того, як представники російських окупаційних військ покинули дім і примусово забрали доньку з метою сексуального насильства.

W24 (35+): Чоловік сусідки одразу отворив двері: – «Отдай свою бабу. [Сказав російський військовий – ред.]». «Я русский» [маючи на увазі свою етнічну приналежність – ред.]. І потім [російський військовий – ред.] вистрелив... Я не бачила куди попав. Стою, мене трясє всю.

W44 (75+): Чую – наче «щелк». І в мене серце аж впало. І чую тишина, щось наче тихо. [...] В хаті цокотить щось. Дивлюся – кров'. Тряпок понакидала... Тоді туди дивлюсь – там зять лежить. Він [російський військовий – ред.] його туди... І ноги отак йому заклав, голова до холодильника. Ноги поправила, думаю щас голову поправлю. Отак голову йому взяла, а там вже все мягкое... Ще він живий був... А там стук, наче, як ото ікаєт людина. Думаю, може перев'яжу. Бачу – він вже перестав дихати. Очі закрила йому... Тіло зятя в садку закопали.

W24 (35+): Часа в пол-одинадцятого стук в двері [...]. Открила, може сусід прийшов... Одкриваю, стоять 3 окупанти. Кажуть: «Ти з нами, а мужа в штаб». Виводять на вулицю. Мене обмацують... Я кажу: «Руки убери!» Він каже: «Закрый рот!». [...] «Понимаете, наши ребята выпили, и хотят развлечься». Слишу, вистріл в домі: «Они что убили моего мужа?» «Не, они не должны». «Где мой муж?» «Вот он стоит. Он

← **Малюнок 5**
«Зять лежить,
голова до холо-
дильника [...]»

возле шкафа...» «А ви нас не уб'єте?» «Нет». Вистрелив тіпа в землю. Глухой звук, як петарда взорвалася.

Чоловік однієї з жертв не міг протистояти затриманню дружини російськими військовими та вирушив слідом за ними.

W22 (45+): Чоловік просто йшов за нами... Без озупия, без нічого. Автоматна очередь по ньому пройшлася. Чоловік дійшов до сусідів і упав на порог...

W37 (чоловік, 45+): Був такий випадок, який точно що перейшов всі червоні лінії. 18 листопада, близько 8-ої години вечора, група російських загарбників пішла по селищу, стукати в будинки до людей з вимогою дати їм спиртні напої. Деся на 4-ий будинок вони дійшли до сім'ї, де була дружина, чоловік і двоє діток віком 4 і 13 років. [...] На ранок знайшли чоловіка застреленим посеред двору, дружину на первом етажi зі слідами насильницької смерті, а двоє діточок на другому поверсі застрелені в голову. Це було таке звірство... На тілі наслідки згвалтування. Зі слів місцевих жителів, жінка була згвалтована.

7.

Факти зґвалтування представниками російських окупаційних військ неповнолітніх осіб та осіб похилого віку

Вчинення кримінального злочину по відношенню до неповнолітньої особи або особи похилого віку, або особи з інвалідністю є обтяжуючою обставиною згідно законодавства обох країн – учасниць збройного конфлікту.

W29 (45+): Я дуже боялась за доньку, бо 13 років, ви ж розумієте... Вона дуже приваблива дівчинка. І я навіть її ховала за всіма речами, за всіма, щоб... тримала її за руку, вона сиділа між нами в підвалі.

W29 (45+): Ми ховали доньку під ліжко, хоча, я так розумію, що це навряд чи чому б допомогло.

W27 (45+): Я дуже злякалася за свою доньку... Їй було 17 років.

Потерпілі свідчили про випадки, коли озброєні російські військові навмисно переслідували дівчат молодого віку, що на момент окупації опинились вдома самі.

W53 (55+): Дочці комп'ютер вкрали, забрали ці ополченці... І вони ржали, читали приватні переписки і казали: «А ти читав, як вона перший раз поцеловалась?»

W56 (N): Він [представник російських окупаційних військ під час обшуку – ред.] стояв і на мене дивився... І стало вже страшно, він ще так підходить... Такий якийсь в нього вигляд був проніцающий, як будто він щас мене возьме і... ізнасілує.

W57 (18+): Поводили так себе: «Давай познакомимось...», «Я хочу з тобою поговорити...», «Давай ти мене нагодуєш, давай чаю поп'єм...» Я завжди казала: «Ні! В мене нема часу», я завжди зачиняла двері і вони

завжди йшли, навіть в хаті закривалась, типу – мене нема... Вони ходили під парканом, звали мене.

W57 (18+): Була одна така ситуація – неприємна.. Він [російський військовий – ред.] спочатку приїздив і намагався взяти мій номер телефону. «Я номера не даю. Все – до побачення!» І потім, через деякий час, він до мене приїхав... Я була на подвір'ї, намагаюсь закрити двері швидко... І він вириває двері, починає до мене підходити: «Давай поговоримо, я хочу з тобою поговорити...». Я кажу: «Я з вами говорити не буду, я зайнята. Йдіть, будь ласка, до себе». І він такий: «Ні. Чого ти? Давай поговоримо». І стоїть біля входних дверей. Я кажу: «Я з вами говорити не буду. Мені з вами нема про що говорити...» Він зайшов в будинок, поклав вимикач світла і каже: «Я буду стояти тут поки ти до мене не підйдеш». Я кажу: «Ну стійте тоді...» Я відійшла, написала подружці, щоб приїхав хтось, допоміг мені. І він починає за мною йти, я від нього тікаю. А він схопив мене за руку і мене до стінки притискає. Я кажу: «Не чіпайте мене, відпустіть мене!» Я намагаюсь відштовхнутись... Не відпускав... Я кажу: «Ви мені боляче робите». Вириваюсь з руки, біжу до хвіртки, до сусідів і він за мною... Я вже тоді злякалась дуже сильно, чуть не плачу... Приїжджає, Слава Богу, подруга. Його відігнала і все. Я забігла в будинок, я вже почала плакати.

W55 (45+): Сина сусідки забрали на вулиці і розстріляли. Потім 17-річну дочку забрали... Вона побігла за дочкою... Сусідка розказувала, що її били прикладами, тому що вона захищала дочку, щоб її не ґвалтували. Що їх було чотири человека. ґвалтували дочку і її ґвалтували.

Центр Лемкіна задокументував випадок сексуального насильства неповнолітньої особи колаборантом, що співпрацював з окупаційною армією.

W43 (55+): Він з ними на БТРах їздив, обіймаючись з росіянами. Він був для них своя людина. Вони йому водки дадуть, йому з ними весело було. Вони йому дозволяли все... Ця атмосфера привела його до безнаказаності. Вихвалявся, що знайомий зі всіма російськими командирами. Нікого не боявся. Не було ніякого захисту, не було влади яка б могла захистити мирний народ, був беспредел... Вони робили, що хотіли... Хто що хотів – те і робив... Він відчув, що його ніхто не накаже.

Згідно Кримінального Кодексу України сексуальне насильство над неповнолітніми карається строком від 7 до 12 років ув'язнення, а за Кримінальним Кодексом Російської Федерації передбачено від 3 до 10 років ув'язнення, або примусові роботи. Але на тимчасово окупованих територіях представники російської армії та колаборанти не дотримувалися законодавства жодної

з країн – учасниць збройного конфлікту, відчуваючи свою повну безкарність.

W43 (55+): Коли він почав її гвалтувати їй було 12 років. В селі шість жінок, яких він зводив з руськими. Він був у них сутенером. Міг би з ними зробити що хотів. Чого він поліз до дитини. Коли російські військові хотіли жінку, то зразу йому дзвонили і він їм все організовував. В тій самій хаті де гвалтував мою дочку. Він донькою «пользовався» всю окупацію... Він її гвалтував в пустій хаті сусідки, яка виїхала... Розказувала, що затягнув її в хату, вдарив і взяв її силою. Він – 100 кг ваги, а її – 40 кілограмів. Що вона може зробити?

З огляду на те, що старші сини свідка на той момент служили в українській армії, свідок з трьома неповнолітніми дітьми опинилася в обставинах безпосередньої загрози життю з боку представників російської окупаційної армії, що дало змогу колаборантам маніпулювати та здійснювати психологічний тиск не лише на свідка, але й погрожувати життям та здоров'ям родині постраждалої.

W43 (55+): У мене два сина – військові. Мені колаборанти казали: «Бійтеся! Бо, як скажемо руським про синів, то тебе вивезуть і ніхто тебе не знайде...» В мене тоді так нерви вдарили, що аж ноги відказали, я ходити не могла.

W43 (55+): Донька нічого не казала, тому що він погрожував: «Скажеш мамці, мамку задушу подушкою, а братів порізу ножами...» Вона мовчала весь час. Вона, як раніше, ходила посміхалась. Не розумію, як можна було так емоції ховати? Тому донька нічого не казала, аж поки живіт не почав рости. Спочатку панікувала, хотіла зробити аборт. Лікарі сказали, якби на тиждень раніше – зробили б, але вже такий великий срок... Вирішили народжувати, бо вже вихода не було... Потім вже, в Києві [після деокупації території, на якій знаходилася жертва – ред.] зробили їй кесарів розтин. Плод був великий, вона б не народила сама.

За законодавством України, до досягнення повноліття жертвою, її дитину повинна виховувати мати жертви. Після пережитого насильства жертва не хотіла бачити новонародженого, а мати жертви прийняла рішення відмовитися від дитини ще в пологовому будинку.

W43 (55+): Ми дитину залишили в роддомі. Я на цю дитину просто не могла дивитися. Я бачила цю дитинку, вона плакала, і я плакала над нею мабуть з годину... Я розумію, що моє... Ну хай Господь простить, але я би не змогла... Написали відмову від дитини... Моя дочка звичайний

підліток. Якщо дати їй зараз дитину – це поламає їй життя... Чесно, якби по дочці було видно що вона хоче цю дитину, може я б і забрала, але з перших днів та дитина була чужа для неї... Вона її навіть не хотіла бачити... Сказала мені: «Тобі нада, ти і йди». Кажу їй: «Це ж твоя дитина». Відповіла: «Нема в мене дитини».

Сексуальне насильство також торкнулося жінок старшого віку. У більшості випадків такі злочини призводили безпосередньо до загибелі жертви.

W5 (N): 80-річну бабусю зґвалтували четверо російських військових і вона померла.

W40 (55+): Ну бабку 82 года изнасіловать... Вона бідна з таблетками в руках і померла... Це – ужас!

Як згадують свідки, представники російських окупаційних військ під час скоєння злочинів проти жінок поводитися агресивно: наносили травми, погрожували або били зброєю, різали, вибивали зуби, калічили, незважаючи на вік та поведінку жертви.

W23 (75+): Я вирішила відкрити [двері – ред.]. І тут удар в обличчя прикладом автомата Зуби посипалися. Схопив мене за волосся [...] І він мене тяне по кухні – я плачу, кричу [...]. «Не вой, замолчи!» Це був жах. Автоматом бив, бив. Кинув мене на диван і почав душити. Він мене тягав, він мене душив. Я навіть не відчувала болю. 2 рази чиркнув мене [ножом. – ред.] по животі. Де глибше порізало – там досі шрам. І почав з мене стягувати одягу. Я, як могла, відбивалася. Почав він ще й допит [...]. «Кто у тебя был?» [Питає про військових російських, які до того намагалися зайняти будинок свідка – ред.]. «Я не знаю». «Какого цвета машины?» [...] Ах не знаєш...» Удар в голову, прикладом [...]. «Какая марка машины?» «Не розбираюсь в марках машин» [...] – знов удар [...]. «Как их зовут?» «Юра, Лёша, і ще забула... А тих двох і не знаю» [...]. Знову удар [...]. «Сейчас запишу». Взяв сенсорний телефон. Імітує, що записує... А я ж бачу темний екран. Він прийшов пів-одинадцятьою, дець до часу бив, знущався [...]. «Сколько мужчин в селе?» «Не знаю!»

W23 (75+): А тоді став зривати одягу, почав ґвалтувати. А тоді став сунути в рота: «Смокчи! Смокчи!» Я була синя, лице було сине, губи розбиті. Порятунку в мене не було ніякого. Він заснув. Я лежу гола біля нього, я ж боялася поворушитися. Думаю, вийду – він мене застреле [...]. Стало розвиднятися. Кажу: «Тобі треба йти [...]». «Да, сейчас...» Знов почав мене ґвалтувати. І став одягаться. Сорочку одягнув. Став шукати свій кашкет, а не найде... [...] «Ищи картуз!» Кажу: «Дай мені телефон, підсвічу і найду». Він вийшов у веранду, заховався, щоб я його

не впізнала. [...] «И только пискни! Я приеду послезавтра, я тебя убью, я тебя убью этим патроном!» І кинув мені патрон. Десь за півгодини вийшла, дивлюсь – нема велосипеда, який стояв під забором. Откриті ворота. Він поїхав... [Російський військовий після згвалтування виїхав на велосипеді жертви – ред.].

W45 (65+): Мені в очі щось блиснуло. Я прокинулась і сіла на дивані, а тут він [російський військовий – ред.] стоїть коло мене з автоматом. Лиця не видно. Я кажу: «Хто ви і що ви хочете?» Це було так страшно... Він помовчав, а потім каже: «У тебя были гости?» Питаю: «Какие гости?» Він оце одне питання повторював, як той попугай: «У тебя были гости? Отвечай! Будешь говорить или повести тебя в школу?» [в школі російські окупаційні війська зробили катівню над цивільними – ред.] І тоді він схватив, розірвав мені футболку і каже: «Раздевайся!» Відповіла: «Ти мені в сини годишся! А як би з твоєю матір'ю отак?» А він тоді зразу вдарив мене прикладом. Губа зразу розпухла і кров пішла. Таке страшне, мені стидно даже казати. Розтібнув свої штани. В рот начав пхати, я чуть не задавилася. Таке творив. Потім розвернув мене, начав мене насілювати кудя тільки можна.

W47 (55+): Звали його Булат. Він сказав, що він мед-капітан. І воно ходило весь день пьяное, і воно тут сідало на стіл, брало все що в мене там є, їло. Потім каже мені: «А ты такая еще ничего, а я так заскучал за своей женой, посмотри какая она у меня красавица. Её Зинка зовут». І дійствительно, показивал мне свою буряточку в красном платьечке [...]. «А ты еще вся такая в соку, пошли наверх». Я ему говорю: «Тебе сколько лет?» Он говорит: «32». А я: «А мне – 62. Я старая женщина, старая [...]» «Не, не, ты – не старая, давай...» Поднял свою рубашу, поднял майку: «Потрогай, как сердце у меня бьется». Говорю: «Да нет у тебя сердца». Думаю я, что еще этот весь ужас должна во всем этом пережить... Він начал мене тягнути наверх. Я згадую, що в мене там на веранде банка віна стоит прокисшего, старого і одне спасеніє. Кажу: «Ну, давай выпьем, что ж та любовь без выпивки». Я побігла за цією банкою, налила йому повну чашку. Він сразу же її [випив – ред.]. Десь три-чотири хвилини дивлюсь, а в нього поповзли ноги, і потім слюні, і воно голову повісило... Я йому знову чашку цілу, ну собі тоже налила, естествено... Я не пила, тільки робила вигляд... Він другу чашку випив, але ж не покидає свого задума: «Пошли и всё!», пьянющее уже.

← **Малюнок 6**
«И только пискни! Я приеду послезавтра, я тебя убью, я тебя убью этим патроном!»
І кинув мені патрон»

W18 (65+): Мене один кацап тягнув кудись... Не знаю що він з мене хотів. Ну років 50 такий, на лиці шрам був. Ми у хвіртці стоїмо, він минає, а тоді вертається до нас, бере мене отак за руку, і каже матюком: «Ты, сука, наверное в молодости красивая была?», а я кажу: «Боже, коли то було, Господи?! Я й не помню тієї молодості вже». А в самої ноги вже трусяться, кажу сусідці: «Пошли в хату, бо я не могу вже стояти [...]». Він каже: «Ты что больная?» «Да больная, еще и здорово больная». «А что у тебя?». «Ой, я не знаю. Доктора сказали – якась гонорея,

а що воно таке я й сама не знаю». Це те, що мені прийшло з переляку із того всього в голову. Тоді отак бере автомата та наставляє на мене: «Тебе суку такую надо пристрелить». «Боже мій, голубчику, не бери гріха на душу, скільки мені тут осталося... Я й сама сдохну. Не умру, так сдохну».

8.

Факт нелегального ув'язнення, катувань та сексуальних злочинів представниками російської окупаційної армії

Росія на тимчасово окупованих територіях України створила цілу мережу із катівень та в'язниць, слідчих ізоляторів, виправних колоній, а також прихованих місць утримання в'язнів, наприклад, підвали.

Багато свідчень, зібраних Центром Лемкіна, містять «Злочини проти людяності», та воєнні злочини, а саме: жорстоке позбавлення свободи, катування, зґвалтування та сексуальне рабство. Все це, в свою чергу, призвело до серйозної шкоди психічному та фізичному здоров'ю свідків.

8.1. Обставини нелегального затримання громадян України

Свідки були незаконно затримані агентами російських спецслужб і російськими військовими, представниками нелегальних збройних угруповань і так званих «органів правопорядку» на тимчасово окупованих територіях. Більшість свідків забирали з дому, переважно в вечірній час.

W15 (45+): Десь після десятої вечора, коли ми вже повечеряли, я почула стук у двері. Я в глазок подивилась, а там закрито, нічого не видно, чорне. Я одразу зрозуміла, що це вони до нас прийшли – Російська Федерація.

- W9 (55+):** Я підійшла до вікна і почула, як машина під'їжджає. Зупинились дві машини. Я побачила людей озброєних, у військовій формі. Вони направилися до наших воріт.
- W53 (55+):** Вони почали перелазити через паркан [...]. Відкрили ворота і мене одразу почали бити прикладами. Мені наділи на голову якусь шапку і я уже нічого не бачила. Одразу наручниками зціпили руки на спині. Вони сказали що я американська шпionка.
- W63 (45+):** І одразу почалися вистрели вверху і під ноги. І кажуть: «Сука, ми сей-час тебе коленку прострелим, быстро одевайся!» Я розумію, що це руські солдати – руський говор.
- W28 (45+):** Це було викрадення. Попри моєї волі і в такий нахабний спосіб. Налякали дуже. До нас в хату зайшли троє людей, вони були озброєні, але вони були не в військовій формі... Я зрозуміла що це ФСБ.
- W41 (45+):** Це було ФСБ, бо машини були цивільні, не військові. Вони були одягнені в чорну форму без всяких шевронів, без нічого. В масках, зі зброєю, але не військові. Я глянула на їхні руки, що тримали зброю, вони не були військові... В них були чисті білі руки.
- W63 (45+):** Кажу: «В мене старенька мати в кімнаті, будь ласка, не стріляйте». А вони: «Да, нам еще и ту суку надо», і схвачують її з кроваті і починають штовхати.
- W9 (55+):** Було дуже страшно, вісім озброєних людей вночі: «Откройте двери – мы к вам!» Я намагалась себе вести максимально спокійно і стала говорити: «Як я можу відчиняти озброєним людям вночі, ви мені скажіть з якою метою ви прийшли?» [...] «Вы не бойтесь, там где мы, там не страшно, открывайте. Мы пришли защищать!» Я була дуже налякана, але я намагалась тримати себе в руках.
- W63 (45+):** Заталкують мене в коридор, я прибираю собаку за двері. Вони кричать і матюкаються [...]. «Давай быстро – одевайся!» Періодическі стріляють вгору і під ноги. Я три рази собаку ховала, а потім чую – вистрілили, заходить солдат і обувь вся в крові... Собаку просто розстріляли.
- W28 (45+):** Мені наказали вдягтися, я була просто в халаті на той момент. За мною пішли на другий поверх. Попросила аби мене залишили, він сказав: «Ні, переодевайся при нас!» Тобто вони змусили щоб я роздяглася і одягалася, а вони все це спостерігали. Вони навіть не відвернулися. Біля мене стояло двоє чоловіків. Буквально 3 метри. Таке було відчуття, що мене роздягають і я боялася того, що мене можуть отут і скривдити, і зґвалтувати.

W63 (45+): Пакет на голову, якась тряпка і скотчем зав'язали голову, руки назад. Один мене штовхнув і я осталась гола, халат спав, одна серед хати і їх 10 чоловік.

W53 (55+): Вони мене засунули в автівку. У мене були закриті шапкою очі. А на-ручники дуже високо і це було боляче. Я мабуть 6 годин була в цих наручниках.

W31 (25+): Мене, мою маму, мого брата і невістку, приїхали запаковали, вдяг-ли мішки на голови і відвезли... За нашу патріотичну позицію нас забрали.

W68 (55+): Я боялася страшно їх, бо було видно по них, що вони прийшли саме катувать. Любе моє слово, любий мій рух викликав у них лють. Я по-дивилась на ікону, було страшно дуже, і перехрестилася. Цей жест викликав у них сильну агресію. Один з них посадив мене на стілець. І коли я перехрестилася, він ударив по табуретці. Я впала і він при-кладом автомата мені по спині так дав, що в мене досі 5 хребців ви-бито. Він мені приговор такий зачитав: «Согласно статье 222 уголов-ного кодекса Российской Федерации ты, [прізвище жертви – ред.], поедешь на тюрьму в Донецк». Я не могла зрозуміти що мені інкри-мінують і за що.

Деяких свідків забирали з місця роботи або посеред вулиці.

W6 (55+): Вони просто мене впихнули в машину на вулиці і повезли до себе. А потім почали дивитися в телефон мій, була відкрита сторінка в Фейсбуці. Почали мені кричати, що я нацистка і фашистка.

W41 (45+): Їх зайшло 8 чоловік в магазин до мене.

W60 (45+): Посадили в автівку і там був дуже жорстокий осетин за кермом. Він мені сказав: «Зараз ще заїдемо і ти мені сделаеш мінет [...]. Ты ж лю-бишь такое?» Кудись заїхав і зупинився. Ще сказав: «Що ти, сука, тебе колись їбали в лексусе? Сейчас у тебя будет возможность быть вые-баной в Лексусе». Там де він зупинився, повз вікон ходили люди. Він мене ще трохи полякав, я кричала і ми кудись поїхали.

В деяких випадках викрадення свідка було показовою помстою за патріотичну позицію членів родини. Як у випадку W30 (55+), незаконне затримання якої було пов'язане з громадянської позицією її чоловіка.

W30 (55+): Сразу схватил меня і одразу кинув на землю: «Ты тварь, где твой муж?» Начал душить меня руками своими. Я кажу: «За що? За що ви меня б'ете? Я ничего не сделала никому!» Почав хватати мене за

← **Малюнок 7**
«„Ты тварь, где твой муж?!“
Начал душить меня руками своими»

горло – душить, а той другий [російський військовий – ред.] говорить: «Не чіпай тут, а то люди дивляться. От щас повеземо і будеш там робити все, що тобі треба».

- W31 (25+):** Маму також взяли, щоб мати важіль тиску на мене і на брата.
- W41 (45+):** Вони обшукали будівлі, які в мене є на подвір'ї, не знаю кого вони шукали [...]. Сказали: «Бери паспорт, бери якісь речі з собою, бо ти надовго». [...] Вони забрали всі мої телефони, одягли мішок на голову і посадили в машину.
- W1 (45+):** Вони всі були в балаклавах. Перевірили мій телефон. Щось їм не сподобалось. Надягнули так шапку, щоб я не бачила куди мене везуть.
- W6 (55+):** Вони провели обшук в мене вдома, а потім наділи кайданки і мішок на голову. І повезли в Донецьк.

— 8.2. Перші дні ув'язнення

- W53 (55+):** Я потрапила в інший світ. Я не розуміла, як це можливо, що ще годину тому ти була вільною людиною в своєму будинку, поважною людиною, улюбленою дружиною, а тепер ти ніхто.
- W11 (55+):** Пакет замотаний скотчем, я нікого не бачила, я чула голоси. Вони сказали: «Что с ней оце цацкаться, у нас там наші голодні, давай її сразу туда отдадим».
- W64 (35+):** Я не розуміла де я [...]. Мене завели кудись, посадили на лавку. Я чула, як за стіною хтось постійно кричить і я зрозуміла, що це якась камера. Я довго сиділа на якійсь дерев'яній лавці і в мене дуже боліли плечі і руки, які були в наручниках. Мені казалось, ще трохи і я не витримаю цієї болі.
- W31 (25+):** Нас привезли на вокзал в нашому селі. З зав'язаними очима вивели з машини. Поставили в ряд перед стіною. Запитали – «Хто дзвонив?» [мається на увазі телефонні дзвінки на територію контрольовану Україною – ред.]. Я розумію, що цей урод підходить до моєї мами, і кажу: «Я дзвонила». Там вже було не важливо, саме головне, щоб маму не чіпали. І понеслось – мене за волосся і по сходах. Потім в саму будівлю, на другий поверх, по сходах. Під час цього «походу» мені вирвали 5 нігтів – 5 штук об асфальт, а інші мені сиділи і виламували.

8.3. Порухення права на фізичну недоторканість свідків

Більшість жертв свідчать, що одразу після прибуття у місця незаконного утримання до свідків застосовувалися дії, що мають ознаки СНПК (примушування до роздягання, торкання інтимних місць, і т. п.).

- W64 (35+):** Коли мене заводили до будинку в якому влаштували російський штаб, мене проводили через строй чоловіків і вони горланили, кричали щось [...]. Мене хапали за всі місця, з мене стягували одяг, хапали за груди [...].
- W6 (55+):** Зняли з одної руки наручники і примусили роздягнутися. Штовхали мене, сміялися. Описували – що в мене шрами є, чи є в мене татуювання. Потім мені сказали, що я можу одягнутися. Забрали шнурки, забрали ремінь з джинсів і впихнули в камеру. Там вже я дізналася, що то – «Ізоляція». На «Ізоляції» я була 50 днів.
- W30 (55+):** Лазили скрізь де хотіли, і в трусики і тут [показує на груди – ред.], сказали спустити штани, сказали: «Проверяем на наркотики». Кажу: «Нащо? Молоді хлопці», кажу: «Я ж вам в мамі гоюсь» – іздевательство.
- W17 (45+):** Роздягали, оглядали, дивилися в жіночі органи. Говорили: «Тут багато таких як ти – «укропок» [«Укроп» – російськомовний неологізм, зневажлива назва українців – ред.].
- W41 (45+):** Було роздягання до пояса, перед цими всіми, перевіряли чи не має на мені прослухового апарата.
- W31 (25+):** Змусили роздягнутись, я в роздягнутому вигляді просиділа години дві [...]. Руками чіпали. Дуже цікавились моїм особистим життям. В мене були відносини з одруженим чоловіком і коли вони про це дізнались, мене роздягли, облили холодною водою [...]. Вони чіпали мене руками: груди, полові органи, обличчя... Я цей момент, цю частину достатньо погано пам'ятаю, тому що коли я роздягалась, я від цього абстрагувалась – і мене як би не було там.
- W9 (55+):** «У вас есть татуировки на теле?» – він запитав. І мене начал раздевать: футболку на мені, штани знімав – татуїровки шукав [...]. А потім я відчула на своєму тілі, як мене хтось мацає руками – бедро, плече і спину... Мені було дуже страшно, що я не бачила хто це робить, з якою метою це робить. Це принизливо було. Він почав задавати питання: «А ви замужем?» Сказала, – «Я разведена». [...] «А у вас есть мужчина? А вы живете половой жизнью?» Я йому на це питання не відповіла [...]. І оці всі запитання вони супроводжувались цим торканням до мого тіла.

W17 (45+): Я йому тоді сказала: «Що ж ти робиш?! Я – жінка, я – мати! Ти не можеш зі мною так вчиняти!» На це він відповів: «Ти не жінка, ти – «уکرопка», і ще додав непристойне слово.

— 8.4. Умови утримання

W28 (45+): В камері три ліжка. Це були узкі залізні пластини. Нас було в камері п'ять. Я спала увесь цей час с жінкою на одній залізній пластині. Це було для мене дуже погано, майже усю ніч я просто не спала, тому що у мене проблема з ногами і я не могла в одному положенні. Але, ну, я ж не могла піти на підлогу тому, що у нас в камерах було стільки тарганів. Таргани просто сипалися зі стелі, їх було дуже багато.

W41 (45+): Одиночна камера, десь півтора на три метри, до полу приколочена залізна кровать і на ній лежав мокрий матрац... Був стіл металевий до полу прикручений, одна табуретка, якісь ложки, вілкі, там, не понятні. Це все було в камері і в куточку була дірка замість туалету.

W6 (55+): Там не можна було сидати або лягати з 6 ранку до 10 вечора. Ти маєш стояти або ходити по камері [...].

W11 (55+): Ми були у подвалі CI3O. Вікна засипані піском, ми не бачили сонця. Як тільки дощ ішов – в камері було по щиколотку води... Туалет – це ж не унітаз, а дирка. Раковина стояла і прибитий стол железний сварений, лавочка железна і двухярусна кровать. Оце і все, що було.

W28 (45+): Навпроти нашої – була камера без вікон. Ця камера півтора на півтора – суїцидальна, щоб людина нічого не могла заподіяти собі і вона була в поролоні [...]. Там не було чотирьох, завжди було їх по п'ять, по шість. Вони навіть не могли сидіти. Вони по черзі сиділи.

W28 (45+): В нас не було вентиляції в камері. В нас просто закрили це все, декілька годин нас тримали без кислороду і мені стало зле. Я відчула себе як люди в підводному човні, як вони гинуть. Я думала що все, от я просто загину тут.

8.4.1. Доступ до засобів гігієни

Свідки не мали доступу до жодних засобів гігієни.

W28 (45+): Коли я потрапила в камеру, у одної жіночки була менструація. Це була така проблема, тому що у неї все потекло і ні у кого не було прокладок. Ми порвали простирадла, а потім ми прикривали матрац, тому що ми дуже боялися, що якщо побачать, що в нас порвані простирадла, то ми можемо отримати за це... Ну, а потім і у мене, на нервовій почві така ситуація була теж... Пішла менструація. Вже не було у нас ніяких простинів. Нашій сусідці декілька трусів передали, вона просто мені їх дала і я згортала в трубочку ці труси... Ми охоронців попросили, але вони сказали, що у них таке не водиться. Є тільки презервативи, якщо нам потрібно.

8.4.2. Доступ до санітарно-гігієнічних приміщень

W1 (45+): Унітаз тік, калюжа стояла в камері... Запах... Мух було! Іноді давали газету замість туалетного паперу.

W6 (55+): Дірка в полі, завішана тряпкою, поруч стояла раковина з краном. Це дуже смердюче місце... Цю дирку бутлкою з водою закривали, щоб вона так твердо закривала ту дірку, щоб хоч трохи менше був сморід і щоб шури не вилазили.

W42 (45+): Кажу: «Я хочу в туалет, я все-таки жінка!» «Там відро стоїть». «Дайте води попити». «А вам тут що, санаторій?» «Ви розумієте, я все ж таки жінка в віці!»

W6 (55+): На «Ізоляції» було цілодобове відеоспостереження. Камера висіла і не було куточка, щоб тебе не бачили. Стояв унітаз за метровим отаким парпетом, сидючи на унітазі тебе бачуть. Умивальник був і унітаз. І ти маєш митися якимось. Тебе бачать. А там тільки чоловіки, жінок взагалі не було серед охоронців. І вони все це дивляться.

W28 (45+): Я попросила сходити в туалет і він пішов зі мною. Мені не дозволили закрити двері. Я просто не змогла навіть втриматись, бо мені просто треба було сходити в туалет. Я вимушена була ходити в туалет під наглядом і він на мене дивився. Він був зі зброєю. Таке приниження зі мною відбулося. Я в житті такого ще не відчувала... У мене було таке відчуття... от якщо б мене вдарили, оце б було може краще... це я розумію ще, але оце таке приниження. Це фізіологічний процес, а людина стоїть і просто за тобою споглядає. Що я могла зробити.

← **Малюнок 8**
«Я ж не могла піти на підлогу тому, що у нас в камерах було стільки тарганів... Таргани просто сипалися з даху»

W42 (45+): В мене панкреатит хронічний, холецистит, на нервовому підґрунті ще розігралась діарея [...]. Я кажу: «Можна хоч якийсь папір?». [...] «Вам тут що – санаторій?» Я з підкладки куртки викинула сінтапон, а ще в кишені в мене завжди є кусочок папірця, газетки. Я кажу: «Ну дайте хоч що-небудь, у вас же є туалетний папір... ви ж не просто так, у вас же щось є...». [...] «Позакривайтесь і сидіть там!»

W41 (45+): Я не їла, щоб не ходити в туалет.

W28 (45+): Вивели людину, яка не могла сходити в туалет [...]. У нас два тижні були чеченські військові – под наркотою, почали його бити і кажуть: «Так ты кому-то захотел пожаловаться что ты посрать не можешь?» Вони змусили його зняти штани. Потім йому почали пхати бутилку в задній отвір... Він орав, це був ор нелюдський... Це тривало декілька годин, тому що вони ж його і били... Він психологічно не мог на публічному місці це зробити... Вони виталили цю бутилку. Він потім це зробив, а вони почали риготати і заставили його все це з'їсти... Все це З'ЇСТИ... Оце був перший день мого перебування в «ізоляторі тимчасового тримання»...

W14 (45+): Нам запропонували купатися... Вони не дуже любили, коли їм відмовляли в чомусь. Коли ми вийшли з камери, там стояло людини 3, а вздовж коридору чоловік 10 російських військових з автоматами... Нас вели без шапок, ми їх бачили, вони у масках стояли. Вони почали репетувати: «Голову вниз». Вони вимагали, щоб не дивилися на них... Коли ми зайшли до душової, душ так і не прикрили... Стояв військовий, і він тримав шторку. Щіль була і вони могли спокійно контролювати нас. Слизько було, вода холодна... Співкамерниця якось занервувала і впала, підсковзнулася. Я її підняла і так само ми – «помившись, не помившись» – вийшли. Буквально через пару днів у неї стався інфаркт і вона померла.

8.4.3. Обмеження доступу свідків до їжі та води

W6 (55+): Було таке, що декілька днів там просто по кусочку хліба давали або варили якісь чорні макарони [...]. Потім вони почали навмисно домішувати в перловку мусор з землі, курячий послід... Ти просто повинен це дерьмо їсти... Я по цей час не відчуваю ніякої насолоди від їжі.

W15 (45+): Два дні ми взагалі сиділи голодні, нас не годували, нам нічого було їсти. Потім нас почали годувати, давали дерть яку заварюють свиням. Але свиням її хоч заварюють. А нам її просто запарили і принесли. Вона так смерділа, її навіть не то що їсти, на неї дивитися було гидко.

W42 (45+): Кидали баклажку води п'ятилітрову і притаскували все, що було зібрано з їх столів в помийці [...]. Це день, два, три, чотири, а потім вже починав ходити і свідомість втрачати [...]. Ноги почали німіти, руки почали німіти... Вода, хліб півкілограма – буханочки такі маленькі... Вода, хліб – довго пограєш хлібом в роті і наче як поїв...

W11 (55+): Годували раз на день – кусок хліба... Могут вообще не дать. Ну, так як я не хотіла розмовляти російською мовою, мені вообще нічого не давали. Це було неділі дві. Я пила тільки воду і все.

8.4.4. Стан здоров'я свідків та брак медичної допомоги

W42 (45+): Не давали таблеток, ні від голови, ні від чого... Я кажу: «Дайте, може у вас якесь активоване вугілля є?» [...] «Вам здесь не санаторий, вам здесь не больница!» Так за цей весь час хоч би одну пігулку отримати. Болить голова, давить судинна, хоч дійсно здохни.

W30 (55+): Коли виволокли мене на останній допит, я вже не могла йти, кричали всю дорогу щоб я йшла, а в мене не було сил. Тоді прийшли, вкололи мені «Димедрол» [«Димедрол» – лікарський препарат – ред.], і я ото перший раз за 5 днів заснула. Якісь там таблетки дали від кашлю. Вже галюцинації почались в мене, а коли мені вкололи «Димедрол» я думала, що мені якусь сиворотку правди дали, бо мене лякали, що приїде ФСБ... [...] Назали: «ФСБ приедет и вытянем с тебя всё».

W15 (45+): В мене стався серцевий напад і у мене відмовила повністю ліва сторона. Я не відчувала ні руки, ні ноги, взагалі лівого боку.

W28 (45+): Там просто кидали людей які доживали [свідок говорить про лазарет в місці нелегального утримання – ред.]. В нас там людина гнила два тижні і вони кожного разу приходять і кажуть: «Когда ты сдохнешь, тварь?» Коли гниє тіло, воно ж відчувається.

W1 (45+): Ми знайшли в мусорному баку [в камері – ред.] зажим, яким кров спинають, 2 ампули обезболюючого та пластир [...] І під кроватю по-тьоки крові були... Туди привозили людей після катувань.

8.4.5. Температура в приміщеннях утримання в'язнів

- W41 (45+):** Там було відкрите вікно і коли мене завели, мені сказали, що не можна закривати. Я запитала: «Чому не можна закрити вікно?» «Щоб ти швидше думала. І якщо я побачу, що ти закрила вікно я налью тобі води на підлогу». Бо на той час це ще був березень, був мінус... Бо в ту ніч я не сиділа, я просто ходила всю ніч, бо я б замерзла. До ночі в мене був ще один допит і другий допит був більш суворий.
- W42 (45+):** Сунули мені порвану курточку смердючу, засцяну всю, її на себе накинула. Зубами стукала від холоду до невиносимості. Вони спочатку засунули подушки з крісла, теж засцане, смердюче до неможливості, сире, плісняве.

8.4.6. Ізоляція від зовнішнього світу

- W16 (55+):** У людини, яка перший раз принесла передачку на другий день був обшук в домі. Тобто, навіть просто принести передачку де були продукти було небезпечно. За це могли покарати.
- W28 (45+):** Не було зв'язку з рідними... Не давали дзвонити, не давали можливо-сті сказати рідним де ти знаходишся.

8.5. Допити

Під час допитів свідки проходили через жорстке психічне і фізичне насильство з боку представників російських спецслужб та окупаційних військ.

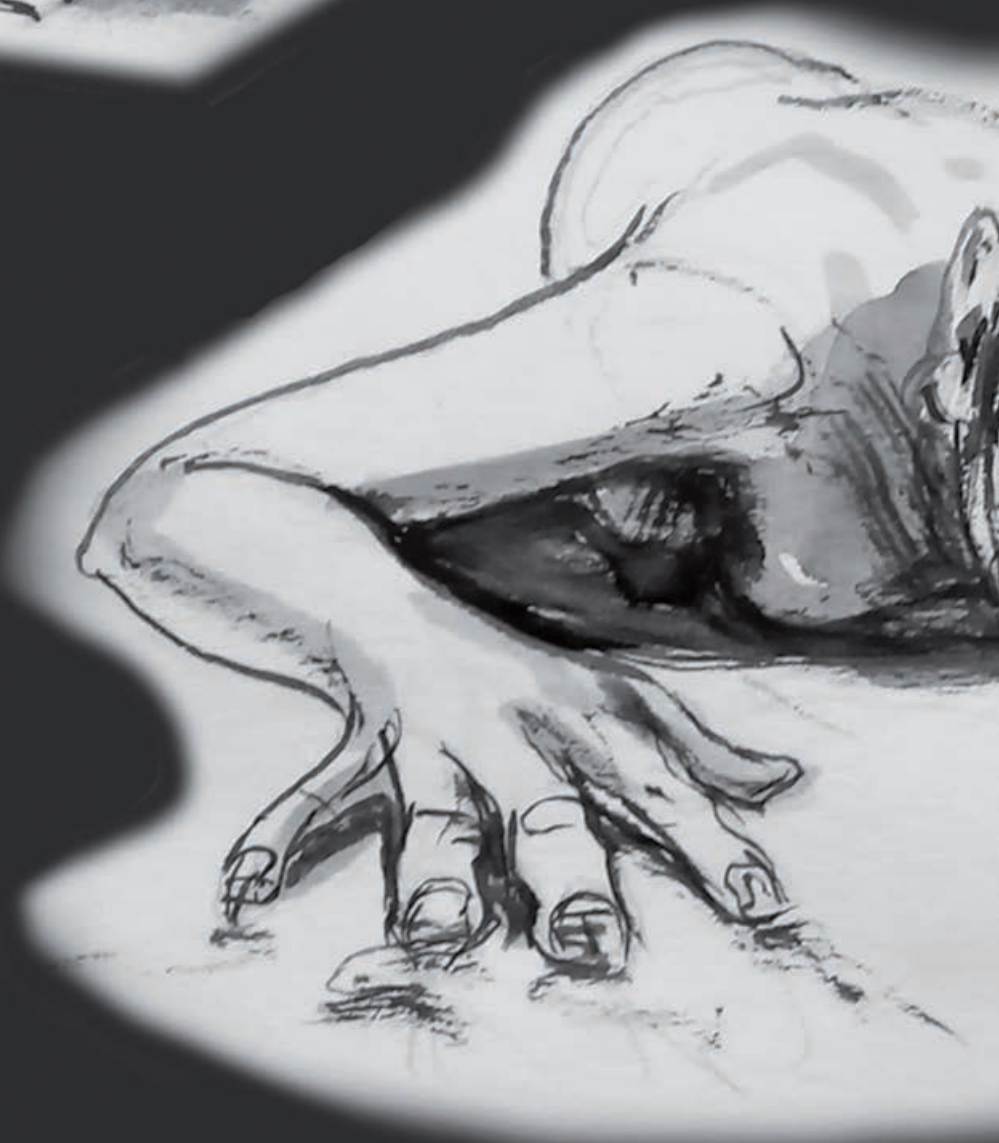
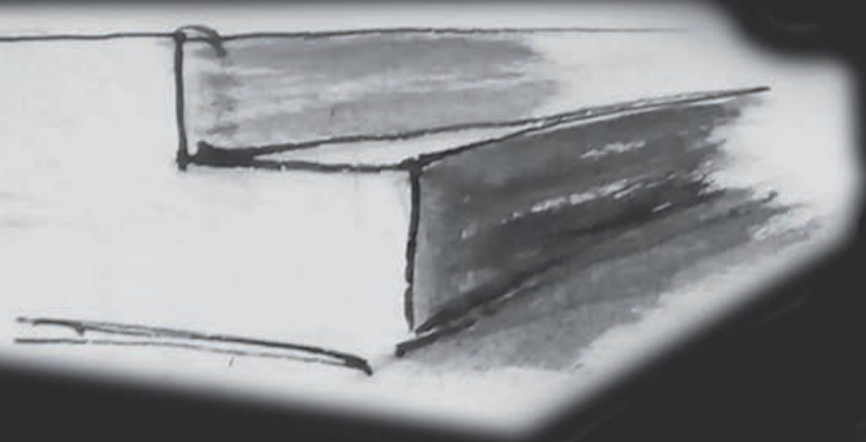
- W41 (45+):** Коли мене привезли в мене був перший допит десь 3 години. Пару раз були фізичні удари, але в основному це був моральний тиск... [...] «А тобі стільки років? Ти повинна пам'ятати СРСР. Ти що не хочеш повернення в СРСР?»
- W41 (45+):** Перше питання: «Ти любиш Путіна?» «Не...» «А чого ти не любиш Путіна?» «А чого я його повинна любити? Я люблю родину свою, друзів, ковбасу люблю, а Путіна не люблю...» Ну і все, я це кажу, а він бере 2 книжки, підходить і б'є мене по вухах, за те, що я не люблю Путіна.

- W41 (45+):** «Співай гімн Росії!» Я сказала, що не можу співати. [...] «Розкажуй гімн Росії». Я кажу: «Я не знаю гімн Росії». І вони слідом б'ють мене по голові... І руками, і книжкою, могли лінійкою вдарить... Били по пальцях книжкою. Повертаюся спиною – б'ють по колінках... Я падаю на коліна і мене б'ють ногами по почкам.
- W31 (25+):** На 66-му ударі я перестала рахувати удари головою об стіну, я не знаю скільки їх було... Далі завели в окрему кімнату, посадили на стілець і почався допит. Кожен приходив і задавав питання, коли не отримував відповідь – я отримувала удар по обличчю... Потім, коли їм це набридло, вже взяли мотузку і пакет, зробили удавку і протягнули мене по всій кімнаті за шию декілька разів.
- W53 (55+):** Він мене катував, бо хотів щоб я визнала, що я тут саме для того, щоб шпionіти за ним [рос. військовий – ред.]. Він вважав мене шпionкою, що я американцями прислана, щоб за ним шпionіть [...].
- W1 (45+):** На другий день мене забрали на допит [...]. Запитували мене про мою доньку, чому я не хочу жити в Росії. [...] Вони мені сказали, що будуть мене питати доти, доки моя донька не приїде з Нідерландів. Били по голові, щоб не було слідів. Кулаками, ладонями.
- W10 (35+):** Пакет на голові у мене був завжди... Коли я починала із чимось не погоджуватися, або щось їм не подобалося, вони замотували скотч на шиї і я просто задихалася. В цей момент я була готова все підписати. Це до всіх застосовувалося, якщо струм – вибірково, то пакет і скотч для всіх.
- W9 (55+):** «Мы не видим с вашей стороны инициативы, мы не видим что вы с нами сотрудничать хотите. Вы не поддерживаете нас? Мы сейчас вам поможем...» [рос. військові – ред.]. І я відчуваю як мені на руки, на мізинці обох рук надягають кільця і він озвучивает это всё: «Это детектор лжи, он помогает вспомнить...» [Про катування струмом – ред.].
- W11 (55+):** Допити в мене були два-три рази на неділю... Кожен раз вони методи міняли – це ток, шокер, прутья, бутилка з водою.
- W15 (45+):** Коли мене посадили на допит, мені наділи на пальці два щипці, я навіть спочатку не розуміла, що воно таке... Ну наділи мені ці дротики і почали мені задавати питання.
- W15 (45+):** Очі в мене були не зав'язані і коли вони мене били током і я їм відповідала [на питання під час допиту – ред.]. Я не знаю чому, но я постійно їм дивилася в очі, а вони відводили свої очі. Вони мені в очі не дивилися. Вони просто опускали свої очі, розумієте, або дивилися десь у другий бік, но в очі вони мені не дивилися.

- W53 (55+):** На цих допитах був присутній російський офіцер. В більшості разів били мене охоронці. Я була пристьогнута до радіатора... Вони могли мене ногою вдарити, у вухо мене вдарити кулаком.
- W9 (55+):** Він сказав: «Я мог бы вам помочь все вспомнить, можно на соски прицепить электроды, можно смочить их водой – это будет эффективнее...» Я його почала просити: «Не потрібно цього робити, я ж і так вам кажу то, що я знаю. Ну я не можу сказати те, чого я не знаю...» А він відповідає: «Я не знаю – знаете вы это или нет».
- W68 (55+):** Нас заводили в кімнату, де все бетонне. Нас заставляли роздягатися до гола і нас били струєю холодної води з током. Як вони казали, щоб пам'ять нам освіжить, щоб ми розказували все. Вони могли по різному зробити, одночасно всіх, а через дві години тільки одну повести. Чіпляли до пальців проводки з током. Ноги в тазік з водою і проводок до пальця з током.
- W31 (25+):** Мене завели в окрему кімнату в якій вся підлога була в крові... А до цього я дві з половиною години слухала крики свого брата... Його побили дуже сильно... Наділи на вуха електроди і при кожній моїй невідповіді на питання, в проміжку 15–20 секунд били током.
- W10 (35+):** Я колись слідчого запитала: «Вам мене не шкода, ви ж розумієте, що ні я, ні мій чоловік нічого не робили?» Він говорить: «Ну жалко, я понимаю, а чего вы не откупились сразу?» Я запитала, – скільки грошей треба? А він відповів, що 50 тисяч долларов на человека. «Ну ви ж розумієте, що у нас немає таких грошей. Заберіть мої машини, мою квартиру та відпустіть нас. Ми поїдемо звідси раз і назавжди, ми й хотіли поїхати.» А він каже: «Ну это все мы и так заберем».
- W9 (55+):** Там я вже втратила надію. Потому що мені такі питання задавали, на які я не могла надати відповіді. Я розуміла, що я не відповім, я не дам відповідь, а вони мене тут просто закатують.

— 8.6. Катування

- W19 (45+):** Вони не катували людей з якоїсь причини. Тобто це не було з метою отримання інформації, це не було з метою покарати – це було просто, щоб отримати насолоду.
- W28 (45+):** Наверху, над нашою камерою була «пыточная», внизу була «пыточная», в них катували людей струмом. Люди ж по різному кричать коли струмом катують, а коли б'ють... Я знаю подібні звуки... Залежно від того з якою інтенсивністю відкривалася брама я вже знала,

в якому настрої приїжджали усі кати. Якщо затяжний такий рип, то я знала відразу, що будуть допити, що вони не в гуморі повернулися, що вони докази якісь не зібрали і будуть людей бити... І якщо щось відбувалося ззовні, наприклад, якийсь прорив ЗСУ, то вони в цей час просто вбивали наших хлопців... Вони зганяли злобу.

W11 (55+): Вибили з під мене стілець, підняли мене і тоді один підійшов і вдарив шокером мене у шию... А потім мені дали в руки провода, на ноги прикрутили провода і за уши тоже провода і стали крутить, током бить... Там я потеряла сознание... Уже до тями прийшла, коли мене водою облили... Вони почали бити мене проволокою, якась плетена, прут якийсь – били прутом. Вони били так, що слідів не залишалося.

W15 (45+): Коли я попросилася до туалету, мені сказали: «А что такое?» Я кажу: «Я опісалась...» А вони почали сміятися і казати: «Да это же хорошо, это же кайф, ты что не понимаешь? Добавь!» І вони добавляли кожного разу струм все більше і більше, доки я не почала втрачати свідомість... Я втрачала свідомість, вони чекали поки я прийду до тями, потім знову починали... Це було рази три чи чотири, я вже погано пам'ятаю, бо себе дуже погано стала почувати.

W53 (55+): Постійно був новий збір цих ополченців і вони знову мене катували... Це було як розвага... Там був молодий хлопець, він постійно посміхався. В нього була така страшна посмішка, як у чеширського кота [кіт з «Аліси в країні чудес» – ред]. Він постійно хотів приснути мені балончиком газовим в рот. Його зупиняли: «Какова хера? Ты сейчас брызнешь, а мы будем задыхаться». Але він постійно ходив з цим балончиком. Скавав, сміявся, обзивав мене, тягнув мене, штовхав мене за плече.

W15 (45+): Заливали людей водою... Це питки такі були. Вони називали їх «водолазом», закривали носа, брали за щелепи і заливали в рот п'ятилітрові пляшки... Вони заливали людину до тих пір, поки вона не захлалилася, потім відкачували і знову заливали... В моїй камері були дві дівчинки, які через це пройшли.

W67 (55+): Співкамерницю, яка була поліцейською, забрали, коли нас вивели на прогулянку. Ми ніколи так довго не знаходились в прогулочній камері, зазвичай 15–20 хвилин, а в цей раз аж дві години. Потім до нас вийшов наглядач і каже: «А вы бреетесь?» «Ні». «Ну вам выдадут сегодня по станку, чтоб все были побритые». Ми здивувались, як це, небезпечні станки дадуть. Якщо раніше нам не дозволяли залишити навіть вилки, а тут всім по станку. Ми заходимо в камеру і бачимо співкамерницю, вона вся розпатлана, вся мокра. З червоними, кровавими очима. Вона тільки прийшла з допиту. Побачили її потикане електрошокером бедро. Вона розказала, що її посадили на крісло поряд зі стіною і кожен раз, коли вдаряли по голові з однієї сторони, то іншою вона билася об стіну. Знущалися. Роздягали. Погрожували:

← **Малюнок 9**
«Мені вирвали
5 нігтів – 5 штук
об асфальт, а інші
мені сиділи
і виламували»

«Ребенка твоего найдем и будем по кускам выносить тебе». Їй обмотали руки мокрою тканиною, поверх наділи наручники і ток пускали, зап'ястя були чорні. Потім розложили на столі, зняли труси і сказали що зараз віддадуть її солдатам, які пообкусують їй соски. Її розклали як зірку на столі і спитали чому не брита в інтимному місці. Після цього нам всім видали станки і сказали всім побритись.

W15 (45+): А співкамерниця перед Днем Незалежності України з допиту прийшла як один сплошний синець... Це був жах, на неї страшно було дивитися. У неї на зап'ястях все було сине від наручників, синьо-чорне з красним, з ранами... Вся нога ліва була в ожогах від шокера. В неї вливали воду, шокером били по грудях, по сосках, ось тут між грудей де сонячне сплетіння... На спині в неї були ожоги від шокера. Потім їй ножом намагалися відрізати мізинець на нозі. Роздягали її, погрожували, що її зґвалтують. Знімали з неї одяг, казали: «Ми тебе зараз відвеземо туди, де багато голодних солдат, и они тебя там будут насиловать». В цих місцях [в інтимних місцях – ред.] в неї були гематоми, бо вони її клали на стіл і з неї стягували штани.

W53 (55+): Це було після першого допиту [...]. Гарно екіпіровані здоровезні чоловіки кавказької зовнішності схопили мене за волосся, за наручники і потягли мене вниз... Це було неймовірно боляче, бо руки постійно заламувались... Я впала і мене знову за ті наручники підняли і притягли мене в якусь кімнату на першому поверсі. Мене знов почали бити ногами. Там було дуже багато страшного. Я просто закривала вуха і закривала голову, щоб просто не били по голові руками. Тоді вони починали бити під зад ногами, я падала обличчям на підлогу... Я стояла там на колінах. Це був просто суцільний жах...

W12 (45+): Я ніколи не думала, що так можна людину... Ти уже її взяв в полон, вона цивільна, безпомічна жінка і ви таке робите.

8.6.1. Психологічне катування

W12 (45+): Ми кожний день плакали. Не було такого дня щоб ми не плакали і не було такого дня, щоб вони не били когось, не іздевались.

W9 (55+): Там були кімнати, або п'ять або шість [...]. В одну з них мене завели і посадили... Там було два стола, на одному із столів лежала біта, лежав дерев'яний молоток, противогаз, кліщі якісь металеві. На іншому столі стояв якийсь невідомий мені пристрій з дротами. Два дроти, а праворуч вся стіна у слідах крові... Я там десь просиділа пів години. Мені було дуже страшно, тому що я не розуміла, що со мною будуть робити. І ця кімната... І ці, так би мовити, прилади...

W15 (45+): Російський військовий закрив за мною двері сильно і каже: «Ночами спать не давать, врача не вызывать, передачи запретить, прогулки запретить!» Така була дана стосовно мене команда.

W6 (55+): Ти нічого не бачиш, [пакет на голові – ред.], ти просто йдеш, ти постійно слухаєш, якщо ближче хтось ззаду йде або збоку, ти вже групуєшся, бо знаєш, що в будь-яку мить тебе просто ударять.

W1 (45+): [Російський військовий – ред.] Погрожував: «Щас будеш у мене на полу и будеш ссаться под себя».

W65 (чоловік, 65+): Вартовий в стані алкогольного сп'яніння відкриває віконце в камеру і питає: «Ти можеш бабу при нас виїбати?» Через дві хвилини знову питає: «А ти можеш мужика в жопу виїбати?» В мене ненависть до них дуже велика... Вони мене унізили, вони мене фізическі не чіпали, але лучше б вони мене били, чим задавали такі питання.

W68 (55+): Я спеціально вдома кинула собі в кишеню палетку таблеток від тиску. Щоб коли мені буде дуже боляче, уже зовсім не зможу витримати, то я їх всі вип'ю, щоб спустити тиск на нуль і піти з життя. Щоб тільки не відчувати цього приниження.

↑ Малюнок 10
«Ми чули ці крики, ми чули як б'ють – стони, як вони катують людей... І кожного разу сиділи і очікували коли за нами прийдуть...»

Одним з методів психологічного тиску на незаконно ув'язнених цивільних було примушення слухати звуки тортур інших в'язнів.

- W6 (55+):** Ти свідок того, що люди кричать постійно.
- W12 (45+):** Ми чули, як катують, як вбивають людей, з ними таке робили що... Чули як іздеваються, як насилують хлопців... І все це за дверима... Нас не треба було і торкатися... Ти за цілий день, за ніч, просто сходиш з розуму.
- W53 (55+):** Можливо, навіть легше коли б'ють тебе, ніж коли знущаються над людиною і ти є свідком цього... Це також було неймовірно страшно.
- W9 (55+):** Вони катували людей... Ми чули ці крики, ми чули як б'ють, чули стони, як вони катують людей... Ми все це чули і кожного разу сиділи і очікували коли за нами прийдуть.

Жертви незаконного ув'язнення розповідають про погрози, які стосувалися безпеки їх рідних, в тому числі погрози сексуального характеру.

- W56 (N):** Угрожали ж мамі мної, що вони мене ізнасілюють, а потім у мамі на глазах мене розріжуть по кусочкам... Пустять по колу [мали на увазі групове сексуальне насильство над дитиною – ред.].
- W2 (35+):** Дістали пістолет і сказали мені вбити мого чоловіка [...]. «Мы не можем, а тебе ничего не будет. Отпустим». Я розплакалась... «Я вот страшно не люблю, когда женщина плачет. Сразу хочу сильно врезаться!», сказав один з них. Мого чоловіка привели з чорним мусорним пакетом на голові. Ледве йшов... Посадили на тумбочку [...]. «Зараз будемо йому надавати допомогу». Зняли мішок, промили, зашили, він втратив свідомість. Думаю, що то теж маніпуляція була. Забінтували йому голову... Вся голова була в шишках, обличчя... Він мені сказав: «Я тебе люблю. Витримай». Кажу: «Я дождусь». І його забрали.
- W15 (45+):** Розмова: «Ну что, когда мы ее в Донецк повезём?», а другий відповідає: «Я не знаю, может в конце этого месяца и повезём всю семью. Тех застрелим, а эта пусть посидит» [Свідок згадує розмову російських військових під час конвоювання – ред.].
- W30 (55+):** Казали: «Детей твоих достанем, в ФСБ дадим наводку – где твои дети...» В мене стався і цьому підґрунті нервовий зрив... Я не витримала цього натиску і сказала: «Стріляйте, я вже не можу... Я вже не хочу жити так... За що теке знущання з людини?!»
- W15 (45+):** Вони заставили мою дитину казати все те, що вони йому сказали, – «Твоя мама получала деньги ЗСУ?» Він каже: «Ні, ні, мама деньги не

получала». Вони його били струмом... Він: «Да, да, получала...» Отаким чином вони брали показання у моєї дитини... Потім вивели його, поставили біля дверей на порозі. Він стояв і плакав... Вони тримають його за шию і кажуть: «Скажи маме то, что ты хотел ей сказать...» Син сказав: «Мамочка, пожалуйста, говори все, что они просят, мамочка, пожалуйста, говори... Мне было очень больно». Вони йому: «Ты хочешь, чтоб тебе ещё так было больно?» Він: «Нет». Они: «Вы поняли что вы должны делать?» І з такою посмішкою... [про катування її 19-ти річного сина – ред.]. Вони погрожували, що на «Ізоляторі тимчасового тримання» є така камера, де ґвалтують чоловіків...

↑ **Малюнок 11**
«Мого чоловіка привели з чорним мусорним пакетом на голові... Ледве йшов... Він мені сказав: „Я тебе люблю. Витримай...“»

W53 (55+): І вони мене шантажували, вони казали: «Мы твою дочь девственницу будем насиловать по 100 раз за 1 раз».

W36 (чоловік, 45+): Били мене, а потім сказали, що зараз привезуть мою 18 річну доньку і будуть насилувати її там 20 чоловік [...]. Розв'яжуть мені глаза і будуть її насилувать... І що це буде, на моїй совісті... Один позвав солдата і громко було сказано: «Привезите его дочь сюда!» І минут через 15–20 зайшов той військовий назад і сказав, що донька доставлена... Вони сказали: «Пусть ждет свою участь».

W2 (35+): Погрожували... Сказали, що мій тато сидить в сусідньому приміщенні... [Хоча, це не відповідало дійсності – ред.].

W31 (25+): Казали, що мою маму зараз приведуть і її тут розстріляють, в мене на очах... Це нелюди!!! Дійсно нелюди!!!

Однією з форм психологічного катування, розповсюдженою в місцях утримання нелегально затриманих громадян України, була імітація розстрілів.

W30 (55+): Коли мене вели, сказали: «Куди ведеш? На розстріл?» І сміються... Ну я не знала, що зі мною буде, злякалась.

W53 (55+): Він дістав свій пістолет... Я лежала обличчям на підлогу... Пістолет він приставив мені до віска і сказав: «Я сейчас тебя, сука, пристрелю! Как ты уже надоела, отработанный материал!» І потім він, ну, я так думаю, що він нажав на курок... Але мій мозок відключився на якийсь дуже довгий час... У мене питали потім слідчі, чи був постріл? Але я нічого не пам'ятаю... Мій мозок сприйняв це як смерть... Мене якийсь час просто не було.

W31 (25+): Автомат під ребра і кажуть «Зараз пристрелим і на цьому все скінчиться».

W53 (55+): Приїхав якийсь чеченець. Він щось їм сказав на їх мові, мені незрозумілій. Потім каже – російською: «Разойдитесь все, сейчас я ей прострелю коленную чашечку». Відійшов метрів на 10 від мене... Там був бордюр і він ліг на асфальт, поставив автомат. Я почала від страху кричати і підстрибувати... Думаю, от зараз в мене розлетиться колінна чашечка... Це був неймовірно страшний момент... Потім він вистрілив кудись у нікуди і вони почали сміятися: «Подивіться, вона обосралась чи обоссалась? Воняет?» А це був вже третій чи четвертий день допитів, мені ніхто не давав ні їжі, ні води.

W10 (35+): Ще вони практикували такі жарти: «Собирайся, обмен сегодня!» Вивозять в'язня, десь покатають, привозять і кажуть: «Это была шутка».

W16 (55+): Нам ніхто нічого не пояснював. Ніхто не говорив чого ми тут сидимо, як довго ми тут будемо сидіти, чому ми взагалі тут знаходимося, що з нашими рідними. Ми не розуміли, що відбувається навколо, ми взагалі не мали ніякої інформації. Це було дуже страшно, це було дуже, дуже фізично і психологічно важко. Це нагадувало таку вито-нчену тортуру, яка тривала безкінечний час і ти не розумів коли це скінчиться.

8.6.2. Погроза зґвалтуванням

Жертви постійно чули погрози від представників російських окупаційних військ щодо майбутніх групових зґвалтувань.

- W30 (55+):** Перший тиждень я не спала зовсім, а потім вже трошки. [...] Я боялася навіть спиною повернутись на тій лавці, бо думала, зараз відкриють, ззаду підійдуть... Я боялася знущань дуже.
- W60 (45+):** Він [російський військовий – ред.] постійно наді мною знущався... Задирав мені футболку... Тягав за груди, казав: «Это секонд-хенд, её уже можна ебать только в зад». Але мені вже було, чесно кажучи, все одно. Мене вже стільки раз били, в мене вже боліло все тіло... Взагалі, це був дуже страшний момент.
- W53 (55+):** Я була сама в кімнаті, де було, десь 15 осетинів, чоловіків... Навіть просто бути в цій кімнаті – мені було страшно...
- W17 (45+):** Я була виснажена, я була налякана... Цей військовий повів мене довгими коридорами. Відкриваючи камеру, він притиснув мене за шию до стіни. Боляче схватив і помацав моє тіло. Було дуже боляче... І сказав такі слова: «Понадобисься сегодня. Ты должна...» Я зняла мішок з голови і побачила величезного чоловіка в балаклаві. Єдине, що я помітила – це блакитні очі, зріст був вище ніж метр вісімдесят, здорovenний був. На говір було зрозуміло, що це російський військовий. «К окну не подходи... Если будешь разглядывать – получишь пулю в лоб. Ночью, когда за тобой придут, ты должна вернуться к двери, одеть мешок и руки за спину держать». Мене всю трусило.
- W53 (55+):** «Ты, сука, так завинила перед нами, ты столько денег нацистам перерахувала. [...] Ты еще носила им еду... Мы тебя не убиваем, потому что сейчас с Иловайска вернуться наши ребята, и им надо будет релакс... Мы тебя на ночь отдадим туда».
- W1 (45+):** «Будешь неправду отвечать – мы тебя отдадим чеченам [...]. Ты даже не представляешь, что они с тобою сделают...».
- W53 (55+):** Вони говорили: «Ты видела пизду, которую всю ночь ебут? Видела пизду, через которую прошло так много? Ты туда на ночь отправишься и мы тебя зароем в посадке». І ця фраза: «мы тебя зароем в посадке...» – вона прозвучала багато раз.
- W34 (35+):** Один потом kaže: «Она нам сейчас всё расскажет. Сейчас привезу сюда тебе дочь, при тебе буду резать ее, убивать, а ты на это все будешь смотреть». Вони зав'язували мені руки, а їхній командир kaže: «Не надо, мы ее сейчас по кругу пустим и она нам все расскажет». [Мається на увазі групове сексуальне насильство – ред.].

W38 (35+): Він [російський військовий – ред.] опять заходе, вже дівтора сиділа... Він каже: «Не хотите ничего говорить, то сейчас будете под дулами пистолета мать еб*ть по очереди». Я перекрестилася... І в мислях подумала: «Хай мене їбуть, аби не били дітей».

W6 (55+): Один з охоронців погрожував, що відправить мене на «релаксацію» до бойовиків. На другому поверсі була казарма. Сказав, що я стара, щоб задовольняти так... Але в мене «робочий рот» і показав, як я це буду робити.

W6 (55+): Я запитала: «За що ви мене тримаєте і що ви від мене хочете? Тобто ви за мої думки мене тримаєте? Так я інакше думати не буду, я ж не відмовляюся». І він сказав: «Ты такая умная и очень много говоришь. Твой рот будет сегодня занят, потому что ребят надо удовлетворять».

W39 (35+): Вони [російські військові – ред.] мені казали: «Мы любую информацию можем узнать, какую нам нужно. Но так как у женщин болевой порог выше, чем у мужчин, бить мы тебя не будем. Есть другие методы... Вот я позову сейчас нашу бригаду чеченцев. И они придут и будут с тобой общаться. Но, не думай, что ты получишь от этого удовольствие. Это будет не так, как ты думаешь... Есть другие средства. Вот например эта бутылка». І коли ти там сидиш і він тобі все це розкаже, звичайно воно страшно.

8.6.3. Сексуальне насильство, як вид катування

W59 (35+): Вони мене почали знову роздягати. В мене перед обличчям розстібнув ремінь і почав знімати свої штани. Я просто не в силах розповісти всі ці подробиці.

W59 (35+): В мене були зав'язані очі. Почула що відкрилися двері, хтось зайшов. Ця людина закрила мені рот. Він мене перевернув. і це було перше зґвалтування. Я кричала, намагалася вирватися.

W17 (45+): В сьомій ранку виганяли із камери, построєнія були, обличчям до стіни і знову мацали... Посміхалися: «Укропка» у нас тут сидит...», і спеціально мацали, щоб принизити мене... [Жертва має на увазі інтимні зони – ред.].

W30 (55+): Він прийшов, приніс води, дістав геніталії, пробував щоб я в руки брала [...]. «Спробуй, спробуй це» – він пхав мені як міг в обличчя, я як могла намагалась уникнути цього [Показує руками, як відпихала насильника – ред.].

W41 (45+): Вночі двічі або тричі приходили до мене зі спробою зґвалтувати. Перший раз було дуже страшно, бо він [російський військовий – ред.] прийшов зі зброєю. Я роздягалась до пояса, і вправо і ліво нахилилася [примусово – ред.] Я йому сказала: «Я доросла, я розумію що ти мене потім вб'єш, бо ти зі зброєю, але я тобі повідкуюю все, що і де я можу, якщо ти хочеш». Була ще друга і третя спроба. Приходив один і той самий в цей день тричі. Різні приходили, але найстрашніше було в цей перший день, бо він перший прийшов зі зброєю, роздягав мене, штовхав, ліз, бив і рвав речі на мені. А другий і третій раз він вже приходив без зброї, домагався.

W64 (35+): Потім ще був випадок в цій дежурці. Один з тих ополченців постійно підходив і дивився через решітку на мене. Мені здавалось, що він мені співчуває. І я сказала йому: «Я дуже хочу пити». [...] «В туалет хочеш?», я відповіла що хочу. І він мене повів в туалет. Це був туалет общественний. Далі були кабінки. Я нахилилася над умивальником, відкрила кран, почала пити воду. В цей момент він мене головою в раковину притулив і почав мене роздягати і пристраюватися ззаду. Назвав: «Сука, молчи, а то прирежу». І тут хтось почав йти по коридору і громко розмовляти і він мене відпустив. Навіть сам натягнув мені штани. Взяв за волосі і потягнув. Я встигла може два глотка зробити води. І він мене притягнув знов в камеру.

W68 (55+): Була дівчинка, дуже красива фігура. Вони її насилували всі. В неї було руде довге волосся. Вона нагадувала акторку. Коли я запитала її за що вона тут, вона відповіла що в неї брат в ЗСУ і за це її забрали. На той час вони вже пів року її за собою возили. Пів року її гвалтували. Десь приблизно 35–36 років їй було. Вони її забирали і через деякий час повертали. Про це важко навіть говорити. По її вигляду здавалось, що вона просто не хотіла жити [свідок має на увазі що представники російських військ утримували жінку у сексуальному рабстві – ред.].

Свідки Центру Лемкіна розповідають також про сексуальне насильство над чоловіками.

W53 (55+): Я бачила через цю решітку, як притягли чоловіка зі спущеними штанами. Я не пам'ятаю його обличчя, пам'ятаю спущені штани. І вони потягнули його далі, він був десь поруч. Я бачила тих, хто товпився спинами – оцих ополченців. І цей затриманий страшно кричав. А вони почали його гвалтувати. І він так страшно стогнав... А потім хтось з цієї товпи почав казати: «Так, не тут, не тут, тяните его в камеру». Коли він почав стогнати – це було настільки страшно, що я закрила вуха, і голову і очі, щоб не чути.

W35 (чоловік, 45+): Одному хлопцю зняли штани і сказали: «Відстрелю тобі яйце!» І стріляли.

← **Малюнок 12**
«В сьомій ранку виганяли із камери... І спеціально мацали, щоб принизити мене»

- W33 (чоловік, 25+):** Вони просили, щоб ми єврея на бутылку посадили [...]. Бутылку залишили і кажуть: «Если не посадите єврея на бутылку через 15 минут, зайдем и всем пизды дадим...» [...] «Анально, щоб він сів і в попу вошло». І кажуть: «Вам 15 хвилин на це все». І що ми будемо робити, ми ж не звірі якісь. Потім заходять: «О, єврей не на бутылке, а – получайте!» і добре так по ребрах заїхали.
- W28 (45+):** Саме я чула таке чотири рази. [...] Я не знаю скільки, може там ще в камерах було [Відповідь на питання про загальну кількість зґвалтування чоловіків в місці незаконного ув'язнення представниками російських окупаційних військ – ред.].
- W12 (45+):** Одного чоловіка ґвалтували, не знаю чим, но одевали презерватив, вони його насилували, насилували, потом витягнули... І вони заставили його з'їсти і презерватив і все, що з нього вийшло.
- W28 (45+):** Я була свідком зґвалтування чоловіка. Його взяли і прямо там, в коридорі ґвалтували. Спеціально орки привезли двох людей. Це були люди з Херсонської області, засуджені злочинці... Вони сиділи в окремій камері, їм видавали презервативи аби вони ґвалтували цих чоловіків публічно.
- W6 (55+):** Це просто один з видів тортур. Вони не отримували сексуального задоволення від процесу, бо це просто катування... Як побиття.

9.

Вигляд, національна приналежність представників російських окупаційних військ, які вчинили злочини проти жінок

W68 (55+): Я рано встала, я напекла рулети з маком і понесла стареньким сусідкам. Підійшла додому, а там вони, як вони себе називали – Рос гвардія. Це були бешені люди, неадекватні. Вони були під якимись, я так думаю, наркотиками. Вели себе страшно. Мені було дуже обідно, що я – доросла жінка, вони прийшли до мене в хату. Я жінка, а ви прийшли в мою хату. Хто ви такі? Ви прийшли в мою країну, в моє село, в мою хату і ви на мене піднімаєте свою вонючу руку.

W31 (25+): Це все були луганчани, вони всі були з Луганська. Я кажу, «ви все зробили, щоб вас ненавиділи, навіть мої праправнуки будуть вас ненавидіти».

W44 (75+): Були вони аж до кінця березня. Заходили. Тут кождий день вони мінялися. То такі, то такі. То буряти, то геть узкоглазі, то ще.

W22 (45+): 7 березня [2022 року – ред.] воєнні: зелена форма, з білими пов'язками на руках і ногах. До мене зайшов цей чеченець [...].

W23 (75+): Це ж появились ДНРовци зразу. Заїхали ополченці, які воювали на Донбасі. Жителі Донбасу. [...] Вони ворогували між собою (ополченці та росіяни). Хоча росіяни казали: «Мы бы без ополченцев ничего бы не сделали». Ополченці ці встановлювали свої блокпости, встановлювали свою владу. А потім, вже заходили російські війська. А оцей із Бабаєм [псевдонім ополченця – ред.] приходив неодноразово і точили у нас солярку. [...] Смутно його запам'ятала. Бо коли я відкрила двері, я побачила по самій поставі, що то один з тих.

W24 (35+): Невисокого зросту був, чернявий, щетинка легка, автомат йому був чуть великуватий... В того окупанта був перегар. Може після 8 березня... Даня був танкістом, бо од нього воняло соляркою.

W27 (45+): Лице кавказської національності. Глаза, налиті кров'ю.

W25 (25+): Були буряти.

W9 (55+): Той, який допитував, мав східний розріз глаз, карі очі і голос який я, почувши, згадаю. І очі, які я не забуду ніколи. Я їх на все життя запам'ятала.

W26 (55+): Це росіяни були. Між собою мова інша була, а до нас по-російськи. Но не буряти. Вузькоглазі, але національність інша. Вони такі всі на одне лице.

W45 (65+): Не бурят, руський – такий накачаний, сильний. В нього задзвонив телефон і я почула, як його назвали Ромка.

W3 (25+): В основному азіати. Імена такі [...].

W5 (N): В нас на вулицях висіли прапори Росії та прапори з обличчям Кадірова.

W53 (55+): На допитах був російський офіцер. Він був одягнутий в інший одяг, він був з рудим волоссям. Людина, яку називають рижий, він був повністю рудий, в нього обличчя було рудої людини, в крапочках цих, руде волосся. Він зі мною майже ніколи не спілкувався. Він був присутній іноді на допитах і сидів в іншому кутку, і він щось писав. Я сиділа завжди навпроти нього, інколи він підіймав очі і дивився на мене. На третій день допитів вони хотіли ввести мені якийсь препарат, жовтий, і казали мені, що то «сиворотка правди» і після цього я стану рослиною – розповім все, але стану рослиною. Я спитала того офіцера: «Скажіть, чому я мушу любити вашого путіна?», а він у відповідь засміявся, він мені сказав: «А хто тобі сказав, що я люблю путіна? Я його терпіти не можу». І я подумала: «Що ж ви тут робите?» Він іноді розмовляв з тими «слідаками» [слідчими – ред.], в нього був виражений російський акцент, тому я і кажу, що він був росіянин. І він був над ними, він їм давав накази якісь.

10.

Фізичний стан свідка після скоєного злочину.

Медичні документи

Нанесені російськими військовими травми мають незворотній вплив на здоров'я свідків. Постраждалі розказують про серйозні порушення фізичного та психічного стану здоров'я: ряд наслідків для репродуктивного здоров'я, інфекційні захворювання, що передаються статевим шляхом (носіями яких були російські військові), різноманітні психосоматичні захворювання, порушення кровообігу, а також захворювання легень і ураження печінки.

W20 (55+): Я в такому стані залишалася... Кров у мене йшла... Звичайно, було боляче... Все більше та більше боліло. Пекти почало. Кров всі ті дні.

W16 (55+): За весь час перебування в ув'язненні я втратила 27 кг, в мене була обвисла шкіра і в мене були атрофовані усі м'язи.

W9 (55+): В мене почався тромбофлебіт. Я такого не бачила, відпрацювавши стільки років на швидкій допомозі. Я на своєму тілі бачила як вилазять тяжі, вени перетворюються на тяжі, отакі шишки і канати. Лікар мені порекомендував зробити УЗД судин нижніх кінцівок і я зробила аналізи. Він мені повторяв, що це наслідки катувань електричним струмом. І то, що він на серці бачив і то, що відбувалось з судинами і з кров'ю [жертва проходила медичне обстеження після звільнення з місця незаконного ув'язнення – ред.].

W30 (55+): Після цього я не чую. Стрес, шок, галюцинації були сильні, дуже погано було... Ночами безсоння... Я не сплю, холод. В мене артрит: руки болять, ноги болять. Пошкодження шийної артерії після того, як російський військовослужбовець мене душив.

W10 (35+): Дуже у них поширена тортура – це душити. Я досі не можу прийти до тями, мені здається я задихаюся. Зі мною працюють психологи, але

← Малюнок 13

«Дуже у них поширена тортура – це душити»

все одно це важко. Я прокидаюся вночі тому, що мені здається, що я не дихаю. І це пройшло вже пів року з обміну.

- W23 (75+):** З такою силою він душив... Я дві неділі не могла ковтати, потрошку запивала водою [...]. До війни я була – 75 кг, а зараз – 60 кг.
- W31 (25+):** Шия розрізана була, за рахунок удавки. В мене все було отут в крові [показує на шию і вниз до грудей – ред.]. Голова рази в півтора напухла, мабуть.
- W6 (55+):** В мене шишка на спині. Після побоїв. Треба удалять, потрібна операція.
- W53 (55+):** Він [представник російської окупаційної армії – ред.] мене постійно підзивав і казав: «Стоять рівно!» Відходив на декілька кроків, а потім вистрибував і бив мене ногою, в кросовке, між грудей. І я летіла до стіни маленької камери, я билася спиною о ту стіну... Спочатку ти не можеш дихати... У діафрагмі якийсь спазм, ти починаєш поступово задихатися, ти не можеш вдихнути повітря. А потім ти робиш той довгоочікуваний вдих. І то страшний біль. Як вогонь в грудях, всередині, зі страшною печією... Потім він кудись йшов, через якийсь проміжок часу повертався і знову, – «Сука, подошла сюда, стала рівно!» І знов цей удар кросовком... І я пережила оці удари можливо до 5 разів... Коли мене звільнили в мене груди були синього та жовтого кольору. І зараз оця хвороба, онкологія, вона і виникла саме в тому місці, де він бив. Я ніколи нікому не зможу довести, що ця пухлина виникла через оце побиття. Але все це мало свої наслідки.

Для деяких жертв наслідком скоєного російськими військовими злочину була небажана вагітність.

- W27 (45+):** Я після цього завагітніла. В мене була затримка. Я зробила тест на вагітність. В мене нікого не було, зрозуміла, що то вони... [Свідок має на увазі, що в неї не було сексуальних контактів окрім зґвалтування представниками російських окупаційних військ – ред.].

Одна зі свідків передала Центру Лемкіна свій медичний висновок з обстеження проведеного через рік після вчинення над нею дій сексуального характеру. Консультативний висновок лікаря: Діагноз заключний: Хронічний гепатит С, 3 генотип.

- W45 (65+):** А тепер болячка, оце ж він мене заразив [про гепатит С – ред.]. Я до того вообще нічим не хворіла.

За відсутності будь-якої медичної допомоги, з закритими аптеками та медичними амбулаторіями, жертви зґвалтування намагалися убезпечити себе від зараження всіма доступними засобами.

W20 (55+): Теплої води не було. Мило господарське. Вдома в аптечці були антибіотики... Може мене заразили?

W23 (75+): Я в лікарню, побита. «А що з вами трапилося?» «Впала у підвал» На другий день в мене голова чманіла. В мене рвоти були. В мене струс мозку був... Пролежала. [Кілька наступних тижнів після скоєння злочину – ред.]. Почалися болі, приступи. Приступи печінки. Виявили кісту в печені і початкову стадію туберкульозу. Може це падло було хворе на туберкульоз?

Однією з проблем в отриманні медичної допомоги на тимчасово окупованих територіях, з якою зіткнулися жертви, був страх перед колаборантами у медичних закладах.

W23 (75+): Боялася, що натраплю на лікаря – колаборанта.

W43 (55+): За лікарською допомогою не було куди звертатись [...]. Коли запитала російських військових за лікаря, вони сказали, що лікарі в них тільки для військових, а не для цивільних.

W15 (45+): Через Російську Федерацію в мене зараз проблеми зі спиною, з ногами, з очима, проблеми жіночі, зі шлунком проблеми, почалися зуби сипатися, пішов нейродерміт по тілу.

11.

Психологічний стан свідка після злочину

Наслідками злочинів проти статевої свободи свідків є глибокі психічні травми. Опитувані жінки проявляють симптоми посттравматичного стресового розладу в тому числі порушення сну, панічні атаки, дисоціації, галюцинації, марення, тяжке почуття провини, апатію, а також складнощі в спілкуванні та у виконанні елементарних побутових дій.

W9 (55+): Я втратила надію... Я перестала їсти, намагалась лежати просто. Хотіла щоб Бог забрав мою душу, тому що я не хочу це все більше бачити.

W24 (35+): То був не сон. Мені казалось, що мене шукають. Сусідка приходила, я даже її боялась, не знаю чого. Машина їхала окупантська – ховалася. Я в сараї ховалася. Кудя тільки не ховалася. Я три дні не могла в себе прийти.

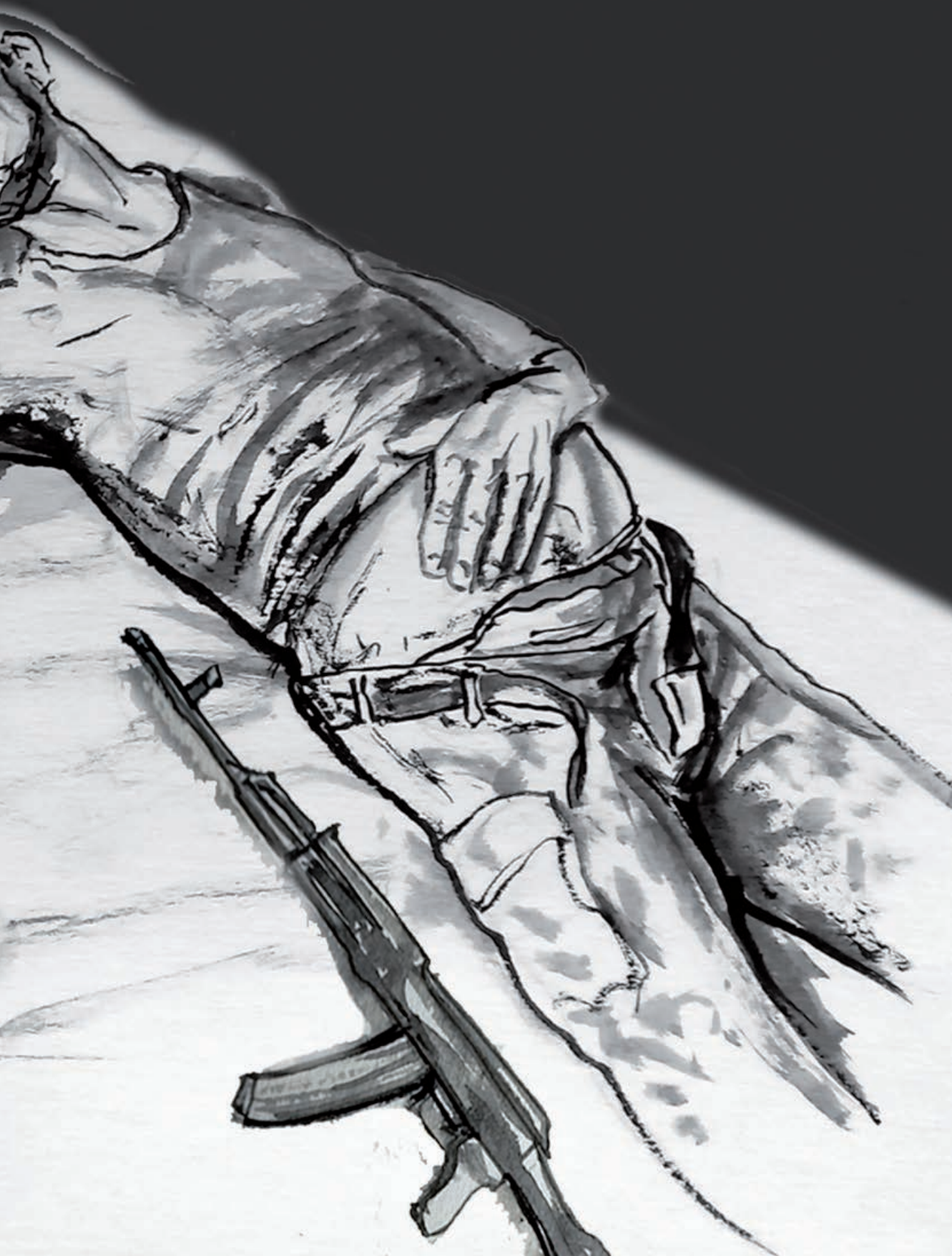
W20 (55+): Я думала, що мене вб'ють. Я ж свідок [злочину – ред.].

W22 (45+): Досі спати не можу. Сплю досі тільки зі снотворним.

W53 (55+): Мозок хоче вижити, захиститися, щоб не зійти з розуму. І він [мозок – ред.] закриває якісь подробиці. Я в більшості не пам'ятаю ніяких облич, з обличчями взагалі було дуже важко, я вже за тиждень не пам'ятала їх. Потім коли я знаходила цих людей в інтернеті, то я їх впізнавала, але в самому мозку я їх не пам'ятала, щоб не приходили до мене вночі. Я розумію, що людина мусить дати свідчення якомога швидше, тому що мозок страшні речі намагається стерти, і багато чого втрачається в свідченнях.

Жерти звертаються до медичних закладів зі скаргами на погіршення здоров'я.

W45 (65+): Скарги: Постійна тривожність, поганий сон, плаксивість, слабкість, недомагання.

W45 (65+): Я не сплю, не плачу. Сон порушений – я не сплю взагалі. А перед утром хочеться спати, так надо вставать. Психіка порушена, конечно. Мене до сіх пор трусе. Я тепер в свою хату, як захожу, то у проїмі дверей, мені кається, він стоїть.

W68 (55+): Мені весь час сниться один поганий сон. Мені сниться весь час той рашист, який мене забрав з дому. Він мені сниться досі, бо я запам'ятала його обличчя. Він отак всю время руки потирал [показує жест – ред.]. По ньому було видно, що він просто хоче стерти мене з лиця землі.

W9 (55+): Я ніколи не очікувала, що я зовсім перестану спати. Мені було дуже страшно, потому що мені казалось, що вони всюди, що мені на голову вдягнуть мішок і повезуть.

W6 (55+): Зі сном великі проблеми. Трохи більше року пройшло зі звільнення, але я не можу спати якщо хтось є в кімнаті. Я не можу їсти нормально. Запахи... Ти задихаєшся. І табак. І вонь з туалету... І клопи. Чоловік готує, я кричу: «Закрий двері!» Я вже не готую.

W62 (65+): І, вночі, коли я залишалася сама, я просила вибачення у своєї родини. По черзі у всіх. Я розмовляла зі своїм чоловіком і просила вибачення за те, що я йому зрадила. І я зрадила свої обіцянки, що я буду з ним до кінця життя, що він завжди буде мати напружену сорочку і свіжу їжу. Я йому це обіцяла. Я вважала, що це дуже важливо – бути доброю господинею, доброю дружиною. Війна прийшла і зруйнувала все! І моє життя, і мій світогляд, і мої бачення, як буде виглядати родина.

W31 (25+): Інколи я прокидаюсь від цього по ночах. Від спогадів. Це гидко, огидно, жахливо. Як мене роздягали, щупали, чіпали, лапали... Російський солдат потім почав розповідати мені: «Ти з чоловіками тепер взагалі ніколи не зможеш».

W46 (35+): Ми вже виїхали на підконтрольну Україною територію, а я сплю і мені сняться його очі. Я не пам'ятаю його обличчя, я пам'ятаю його очі... Дежавю ловлю часто, коли мене за руку беруть, мене аж прямо [здрігається – ред.].

W44 (75+): І донька мені каже, що сусідка кричала: «Не убивай мене!» Пішла я до сусідки, вона – ні жива ні мертва. «Я вам розкажу, тільки нікому». Вона мені все, все розказала... Як вона просилася, як вона бігла, як вона втекла. «Мам, могло бути все хуже...» [дочка свідка, маючи на увазі зґвалтування – ред.].

Одна з жертв відчуває провину, пов'язану з тим, що представники російських окупаційних військ вбили її чоловіка, коли він намагався захистити дружину від сексуального насилля.

W44 (75+): Донька переживала. Вона не плакала... В неї ні сліз не було, нічо... Вона отако стала над ним [над тілом вбитого чоловіка – ред.], а тоді каже: «А чого я перша не вийшла? Я винувата». А я кажу не треба себе корить. Вона дуже себе корила.

Жертви ізолювали себе від родини та суспільства і могли спілкуватися тільки з тими, хто пережив аналогічну травму.

W59 (35+): Я пережила дуже страшні речі, але я ніколи нічого не розказувала моему чоловіку. І він ніколи не сказав, що він знає, що він щось чув.

W2 (35+): Мені здавалося, що то просто не зі мною відбулось. Як кіно. Мене мама питала: «Вони щось тобі робили?» «Нічого не робили, але я не хочу про це говорити».

W44 (75+): Вона в собі, в кімнаті там уже і плакала і кричала. А потім стала до сусідки ходити. Їй не хотілось тут, вона до сусідки.

W25 (25+): Найстрашніше було коли я приїхала назад. І побачила стан своїх близьких. І тоді дуже страшно мені стало за кожного з членів моєї сім'ї. Я, звісно, їм не сказала, що відбувалося.

Жертвам було психологічно важко знаходитися в місцях, пов'язаних зі злочиним.

W44 (75+): В нас були журналісти з Австрії. Сказали: «Давайте вас отправім». А вона: «Не, не... Куди ж я маму кину?» А потім пройшов тиждень. Я дивлюсь – їй погано, дуже погано. Кажу: «Давай виїзжай!».

Жертви наголошують, що злочини російської армії проти жінок мають бути відомі усьому світу.

W28 (45+): Я, коли там знаходилася, жодного разу не заплакала. Я знала, що коли вийду, сяду в куточку і розплачуся, щоб виплеснути з себе.

W28 (45+): Я дала собі таку установку, що я маю від туди вийти живою. А для того, щоб мені вийти живою, я психологічно маю бути підготовленою до цього. Немає межі у цих виродків, але за будь-яких обставин, я маю витримати це.

W23 (75+): Сиджу – плачу. Дала силу, волю своїм сльозам. Вже ніхто не кричить: «Замолчи!» Ніколи не думала, що зі мною може таке статись. Мені хочеться кричати на весь світ.

W43 (55+): Злочинці мають бути покарані і по людських, і по Божих законах!!!

12.

Громадяни України, які досі перебувають у полоні

Немає точних даних щодо кількості жінок, які досі перебувають в ув'язненні на території Російської Федерації та тимчасово окупованих територіях України, але йдеться про тисячі незаконно утриманих. Однією з них є Олена Пех, яку з 9 серпня 2018 року до 28 червня 2024 року утримували у в'язницях проросійських сепаратистів на тимчасово окупованій частині Донецької області.

Єдиним її злочином було те, що коли в її рідному місті почалася російська окупація, вона не зреклася любові до своєї Батьківщини – України. Фальшивий суд невизнаної так званої «Донецької народної республіки» засудив Олену на 13 років позбавлення волі у виправній колонії в окупованому місті Сніжне, Донецької області за «зраду Батьківщині» тільки тому, що вона не погодилася називати своєю Батьківщиною квазіреспубліку.

Ізабелла Пех, донька ув'язненої, дала свідчення Центру Лемкіна, аби наголосити про долю Олени Пех та багатьох інших громадян України, які роками перебувають у російських катівнях. Інформація, якою володіє донька, отримана від інших полонених, співв'язнів Олени Пех, яким вдалося вийти на волю. Ми публікуємо цитати зі свідчення.

↑
Олена Пех,
1971 р.н. –
мистецтвознавиця
і наукова
співробітниця
Горлівського
художнього музею,
1971 р.н.

Фотографія
з приватного архіву
доньки

У моєї бабусі, яка залишилася на окупованій території Донецької області, у 2016 році стався інсульт. Ми тоді жили в Одесі, на території контрольованій Україною, але моїй мамі доводилось їздити і доглядати бабусю. Ми знали, що в'їжджати на територію, окуповану Росією, дуже небезпечно, але не мали виходу. Під час однієї із таких поїздок до неї додому прийшли озброєні люди, одягли їй наручники і мішок на голову. Відвезли її до військової частини і тримали її п'ять годин. Потім засунули її в машину, почали її обзивати, штовхати, вдарили по голові і повезли до окупованого Донецька. Кинули в камеру, подібну на карцер. Не давали ні їжі, ні води, ні в туалет сходити. Їй сказали написати заяву, в якій було описано, що якщо вона повернеться з якимись тілесними ушкодженнями, то вона не має претензії до цих військовослужбовців.

Привезши маму на місце, вони прямо з машини поволокли її по землі, а потім ще сходами, зтягнувши в кімнату, одягли пакет на голову і почали її душити. Як тільки розуміли, що все вже, ситуація доходить до межі, вони відпускали. Подібні тортури тривали постійно. Її кували електричним струмом, після якого у неї відкривалася кровотеча чорного кольору, шматками кров виходила із геніталій. Її сильно били, вкручували шурупи в коліна.

У мами епілепсія – в неї під час тортур було чотири напади епілепсії, під час яких був наказ, щоб ніхто її не рятував. [...] Мені через 10 днів після її затримання пролунав дзвінок. Дзвонила людина, котрої я не знаю, він сказав, що моя мама затримана. Я запитувала причини затримання, а він відповів: «Я не можу сказати. Я не хочу опинитись разом з нею в камері». [...] Мою маму кували постійно. Її вивозили на розстріл. Імітація розстрілу була двічі. Кували, одягали протигаз на голову, починали бити і не було ніякого доступу кисню, вона просто задихалася... Її гвалтували багато разів. Катуваннями мою маму довели до спроби самогубства. [...] Вона знайшла якийсь іржавий предмет. Я не знаю, що потрібно було зробити з людиною, яка дуже любила життя, щоб взагалі вона на таке зважилася. Вона продумала це до дрібниць. Тазик води випросила. Вона рвала собі вени, та, щоб прискорити процес, тримала руки у тазі. Маму знайшли у камері повністю залитою кров'ю. Її зробили укол і зав'язали руки бинтами і залишили її. Все приміщення було у крові.

У мами на шиї висів кулон з зображенням зірки Давида. Росіяни зрозуміли, що мама ідентифікує себе як євреюку і почали обзивати її «євреюкою» в образливій формі. Одна російська військовослужбовиця зрізала ножом з неї зірку Давида.

Їм подобається принижувати людську гідність будь-якими способами. Я вважаю, що кожна людина, яка взагалі брала участь у будь-яких тортурах, повинна понести покарання. Кати мають бути під судом. Ці люди не повинні вдавати ніби не розуміли, що відбувається, що вони роблять. Багато хто з них навіть насолоджувався тим, що вони роблять. Тому все це відбувається усвідомлено, обдумано

і прораховано. Вони точно знають коли зупинитися. Вони точно знають коли і як відкачати людину. Як зробити так, щоб вона не померла під час тортури, щоб далі продовжувати її добивати, але при цьому не добити до кінця.

Після років ув'язнення здоров'я моєї мами в критичному стані. Вона не отримує належних медикаментів для її діагнозу епілепсії. Вона не може нормально харчуватись, після тортур у неї майже відмовили ноги, у неї руйнування кульшового суглоба. Мама не спить цілодобово, вона намагається, попри біль, якось ходити, для того, щоб не перетворитися на паралізовану людину, що в принципі дуже ймовірно.

Залишається багато місць, де росіяни роками тримають українське мирне населення, і ці місця давно відомі і українській стороні і міжнародним організаціям. Це місця просто просочені сльозами, болем, горем і страхом.

Вони не мають права утримувати цивільних. Ці люди не повинні були бути в принципі затримані. Механізмів повернення таких людей у рамках обміну не існує. Навіть, якщо є якісь варіанти чи стратегії – вони неробочі. Змінити ситуацію може тільки чудо і відповідні дії з боку міжнародних організацій і світової спільноти які можуть вплинути на те, щоб цивільні заручники Росії все-таки повернулися додому, а не загинули в російських тюрмах, де їх фактично доводять до смерті. Тільки міжнародний тиск на Росію може врятувати мою маму.

Донька Олени Пех, Ізабелла поділилася емоціями після зустрічі з мамою після звільнення з полону¹:

«Мама жива і на волі – це найбільше щастя! Довгих 6 років розлуки і страху закінчилися. Це була довга та виснажлива боротьба з обох боків. Те, через що ми пройшли удвох – страшно описати: сльози, розчарування, злість, безсилля, безнадійність. Коли боротьба триває роки, настає період психологічного глухого кута і безвиході, здається, що все марно. Зрештою, ми тримаємо в обіймах один одного! Я відчуваю тепло її рук, вона в моїх очах бачить безмежне кохання та бажання її врятувати, яке вело мене всі ці роки у боротьбі за її свободу!

Наша маленька родина возз'єдналася!».

¹ <https://suspilne.media/donbas/783213-mama-ziva-i-na-voli-donka-oleni-peh-rozpovila-pro-zustric>.

Починаючи з перших днів російської окупації Донецької та Луганської областей України патріотичне місцеве населення потерпало від незаконних арештів, утримання у полоні, різних видів катувань. Людей ув'язнюють в складських приміщеннях, гаражах, поліцейських відділках, тюрмах, підвалах. У всіх місцях незаконного утримання є безліч випадків зґвалтувань та катувань мирного населення.

З початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року випадків насильства, а особливо – сексуального насильства над жінками – стало набагато більше. Першим з найбільш постраждалих регіонів, де ми, документуючи російські злочини, зіткнулися з величезною кількістю випадків зґвалтувань місцевих жінок представниками російської окупаційної армії, стала Київська область. Разом з розширенням території російського вторгнення ми отримуємо все більше інформації про постраждалих жінок.

В цей звіт також увійшли свідчення жінок, що були ув'язнені окупантами та піддавалися нелюдським тортурам. Всі вони розповідають нам і про тих, хто зник в російських катівнях. Інколи, будучи свідком смерті людей, інші в'язні навіть не знали їх імен. Мені самій

неодноразово під час ув'язнення окупанти погрожували вбивством, кажучи: «закопаем в посадке и никто не узнает». Можливо колись ми знайдемо ці братські могили, де були поховані закатовані люди.

В цьому рапорті ми бачимо справжні переживання, емоції, голоси. Голоси війни, яка почалася у 2014 році й продовжується.

Наслідки травматичного досвіду залишаються з нами назавжди. Скільки б не пройшло років – полон ніколи не відпускає. Ми кожного дня боремось з його наслідками. Більшість жінок, що пережили полон, не можуть спати в кімнаті, коли там є хтось ще, а ті, які були в одиночних камерах, не можуть заснути одні. Сниться, що ти в камері, що зараз прийдуть і поведуть тебе на допит. Самі колишні ув'язнені, перефразуючи відому приказку, кажуть: «можна вивезти жінку з полону, але полон з жінки – ніколи».

Поведінка представників російської окупаційної влади, описана у свідченнях з 2014 і до сьогодні, доводить те, що насилля, включно з сексуальним насильством, є звичною частиною життя окупантів. Цей спосіб свого існування та поведінку, в умовах цілковитої безкарності, ворог приніс і на окуповані українські землі.

В мене була величезна кількість інтерв'ю щодо подій, які відбулися саме зі мною. І іноді здається, що я краще пам'ятаю те, що я розповідала на інтерв'ю, ніж те, що було насправді. Мозок хоче вижити, захиститися, щоб не зійти з розуму. Мозок ховає подробиці. Наприклад, вже за тиждень після звільнення з російського полону я не пам'ятала обличчя своїх катів – мій мозок захищав мене, аби вони не «приходили» до мене вночі.

Зараз, на підставі свого досвіду, я знаю, що людина мусить дати свідчення якомога швидше, тому що мозок страшні речі намагається стерти, і багато чого втрачається в свідченнях. Якнайшвидше ми маємо донести всьому світові інформацію про злочини, якими Росія продовжує тероризувати мирне населення України.

Хочу звернути увагу на те, що багато з жінок, які зазнали сексуального насилля – це особи

старшого віку. Під час документування свідчень ці жінки дуже часто говорять про те, що можуть не дожити до покарання злочинців, які над ними знущалися. Але навіть якщо жертви не доживуть до покарання злочинців, свідчення, що збирає Центр Документування російських злочинів в Україні ім. Рафала Лемкіна, залишаться як доказ людських страждань, яке людство не має забути, аби за деякий час все це не повторювалося вже в іншій країні, щоб цього не переживали нащадки. Ми всі мусимо працювати над тим, щоб насильство закінчилося, щоб кожен, хто готовий скоїти новий злочин, знав, що покарання прийде.

Ніхто так не покарає цих злочинців, як ми самі, як наша відвертість, як правда, яку ми розкажемо світу. Навіть якщо ми не доживемо до цього покарання – наші свідчення залишаться, і завдяки ним злочинці будуть покарані.

*Ірина Довгань
Документатор Центру документування російських
злочинів в Україні ім. Рафала Лемкіна*

Додатки

Нормативно-правова база

Кримінальний Кодекс України

- Стаття 152 Кримінального Кодексу України. Згвалтування, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n976> [22.02.2024].
- Стаття 153 Кримінального Кодексу України. Сексуальне насильство
- Стаття 187 Кримінального Кодексу України. Розбій, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n986> [22.02.2024].
- Стаття 154 Кримінального Кодексу України. Примушування до вступу в статевий зв'язок, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n994> [22.02.2024].
- Стаття 155 Кримінального Кодексу України. Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n999> [22.02.2024].
- Стаття 156 Кримінального Кодексу України. Розбещення неповнолітніх, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1006> [22.02.2024].
- Стаття 187 Кримінального Кодексу України. Розбій, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n986> [22.02.2024].

Уголовный Кодекс Российской Федерации

- Статья 131 Уголовного Кодекса Российской Федерации. Изнасилование, <https://base.garant.ru/10108000/bc135384d63245a4e9bbcc133d372822/> [22.02.2024].
- Статья 132 Уголовного Кодекса Российской Федерации. Насильственные действия сексуального характера, <https://base.garant.ru/10108000/2d2b900633386ae1946956e94fe589c8/> [22.02.2024].
- Статья 133 Уголовного Кодекса Российской Федерации. Понуждение к действиям сексуального характера, <https://base.garant.ru/10108000/acc462f0c2d2aed6a5d717eb96fedf9b/> [22.02.2024].
- Статья 134 Уголовного Кодекса Российской Федерации. Половое сношение и иные действия сексуального характера с лицом, не достигшим шестнадцатилетнего возраста, <https://base.garant.ru/10108000/8d3dea89f1a2f5c73483159c97980660/> [22.02.2024].

Статья 135 Уголовного Кодексу Российской Федерации. Развратные действия, <https://base.garant.ru/10108000/531f31fc05e8518095d555de dbf7915c/> [22.02.2024].

Міжнародне право

- Надання Палаті попереднього провадження Міжнародного Кримінального суду дозволу на початок розслідування ситуації в Україні, https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RelatedRecords/CR2022_01687.PDF [22.02.2024].
- Factsheet: the unique characteristics of SGBV (Sexual and gender-based violence) committed during armed conflict, OSCE, https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/524088_0.pdf [22.02.2024].
- Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict, UN, 14.12.1974, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-protection-women-and-children-emergency-and-armed> [22.02.2024].
- Legislation on violence against women. UN, 2010, <https://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/handbook/Handbook%20for%20legislation%20on%20violence%20against%20women.pdf> [22.02.2024].
- Римський Статут, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text [22.02.2024].
- Женевська Конвенція, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text [22.02.2024].
- International Committee of the Red Cross. Women and War, https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0798_women_facing_war.pdf [22.02.2024].
- КОНВЕНЦІЯ Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text [22.02.2024].
- Стамбульська конвенція. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text [22.02.2024].

Підготовка звіту:

Моніка Андрушевська і Команда Центру документування російських злочинів в Україні ім. Рафала Лемкіна

Документування свідчень і робота на місцях подій:

Моніка Андрушевська, Ірина Довгань, Вікторія Годік, Роман Таїбов

Транскрипція, відбір цитат, переклад з української мови, редагування:

Центр документування російських злочинів в Україні ім. Рафала Лемкіна у співпраці з: Монікою Андрушевською, Іриною Довгань, Романом Таїбовим, Оксаною Водоп'яною, Катериною Жук

Коригування: Максим Бондаренко

Графічне оформлення обкладинки, склад: Зофія Гербіч, Ева Пендіньська

Автор графіки: Сергій Захаров

Copyright © by Instytut Solidarności i Męstwa im. Witolda Pileckiego, 2025

Instytut Solidarności i Męstwa

im. Witolda Pileckiego

ul. Sienna 82

00-815 Warszawa

instytutpileckiego.pl

Ministry of Culture and National Heritage
Republic of Poland

ISBN 978-83-68458-14-5

First Edition

Warszawa 2025

Printed by: Sindruk

